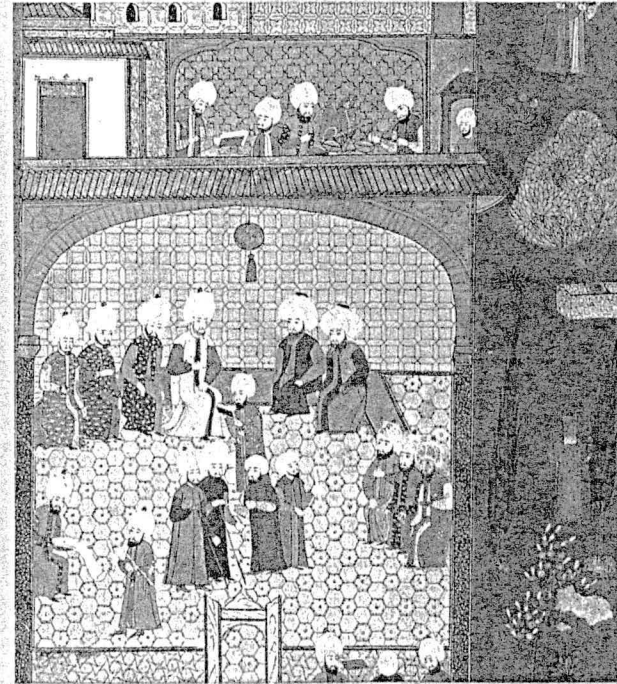

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

YILLIK-4

ab0463
ab461

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. ab 0469

SINIFLAMA NO.

ab461

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

YILLIK-4

İÇİNDEKİLER

Orhan Şaik GÖKYAY
Bağcılar.....7

Feryal İREZ
Topkapı Sarayı Harem Bölümü'ndeki
Rokoko Süslemenin Batılı Kaynakları.....21

Sıfhi SAATÇİ
Tezkiret-ül Bünyan'ın Topkapı Sarayı
Revân Kitaplığı'ndaki Yazma Nüshası.....55

Zeren TANINDI
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde
Ortaçağ İslâm Ciltleri.....103

Uğur TANYELİ
Topkapı Sarayı Üçüncü Avlusu'ndaki
Fatih Köşkü(Hazine) ve Tarihsel
Evrimi Üzerine Gözlemler.....150

Suha UMUR
Milâdi, Hicri ve Mali Takvimler Üzerine.....208

FAALİYETLER.....216

ISBN 975-7510-01-7

Kapak: Divan-ı Hümayûn ve Hazine'nin çalışmasını gösteren bir minyatür ayrıntısı. Hünerâmâne (II. Cilt) adlı 1588 tarihli eserden. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 1524, y. 242a.

Dizgi: TOPKAPI SARAYI MÜZESİNİ SEVENLER DERNEĞİ
Filmler: MAJANS
Baskı: TAYF BASIM

Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü ve Topkapı Sarayı Müzesini Sevenler Derneği'nce her yıl yayımlanır.

TOPKAPI SARAY MUSEUM
BULLETIN IV

Published annually
by the Topkapı Saray Museum Association
under the auspices of the TSM Directorate

All Communications to:
TSM Yıllık Sekreteryası
Topkapı Sarayı Müzesi
Sultanahmet
İstanbul

Price par issue: 20\$
Translations of whole or part of text available
for a fee from the editorial address.

GARDENS

Orhan Şaik Gökyay

The essay tells us about the famous gardens in Istanbul in the 16th and 17th centuries leaning on Ottoman authors like Aşık Çelebi and Evliya Çelebi.

These gardens are classified as Has Bağçeler (Sultan's private parks or gardens), gardens named after individuals or places of amusement and excursion. The author also states the importance of the gardens in the social life of the Ottomans.

THE EUROPEAN SOURCES OF THE ROCOCO DECORATION IN THE HAREM SECTION OF TOPKAPI PALACE

Feryal İrez

By stressing the fact that the Ottoman ambassador Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, who was sent to Paris at the beginning of the 18th century, brought to Istanbul some books and drawings that include the French art style Rococo, this article hints at their influence on Ottoman decorative art.

The author demonstrates their influence, showing that some mural decorations in the Harem section of the Topkapı Palace are very similar to the Rococo designs in these European sources.

THE COPY OF TEZKİRET'ÜL BÜNYAN IN THE REVAN SECTION OF TOPKAPI PALACE LIBRARY

Suphi Saatçi

The author examines a copy of the very important document for the buildings of the Ottoman architect Sinan, who lived in the 16th century, called Tezkiret'ül Bünyan, which is kept in the Revan Section of the Topkapı Palace Library.

It is written in 1731/32 and supposed to be a perfect copy of the manuscript. The author also gives the whole text of the work.

THE ISLAMIC BINDINGS OF THE MEDIEVAL AGE IN THE TOPKAPI PALACE LIBRARY

Zeren Tanırdı

The article introduces to us the unpublished Islamic bindings of the Medieval Age kept in the Topkapı Palace Library. These bindings belong to the periods of early Islam, late Abbasids, Seljuks, Ilhanids and Mamluks.

The author describes the materials, styles and techniques of these bindings in detail.

SOME OBSERVATIONS ON THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE FATİH KIOSK (TREASURY) PLACED IN THE THIRD COURT OF TOPKAPI PALACE

Uğur Tanyeli

The essay contains two chapters. In the first chapter the author examines the historical problems related to Fatih Kiosk (Treasury) placed in the third court of Topkapı Palace.

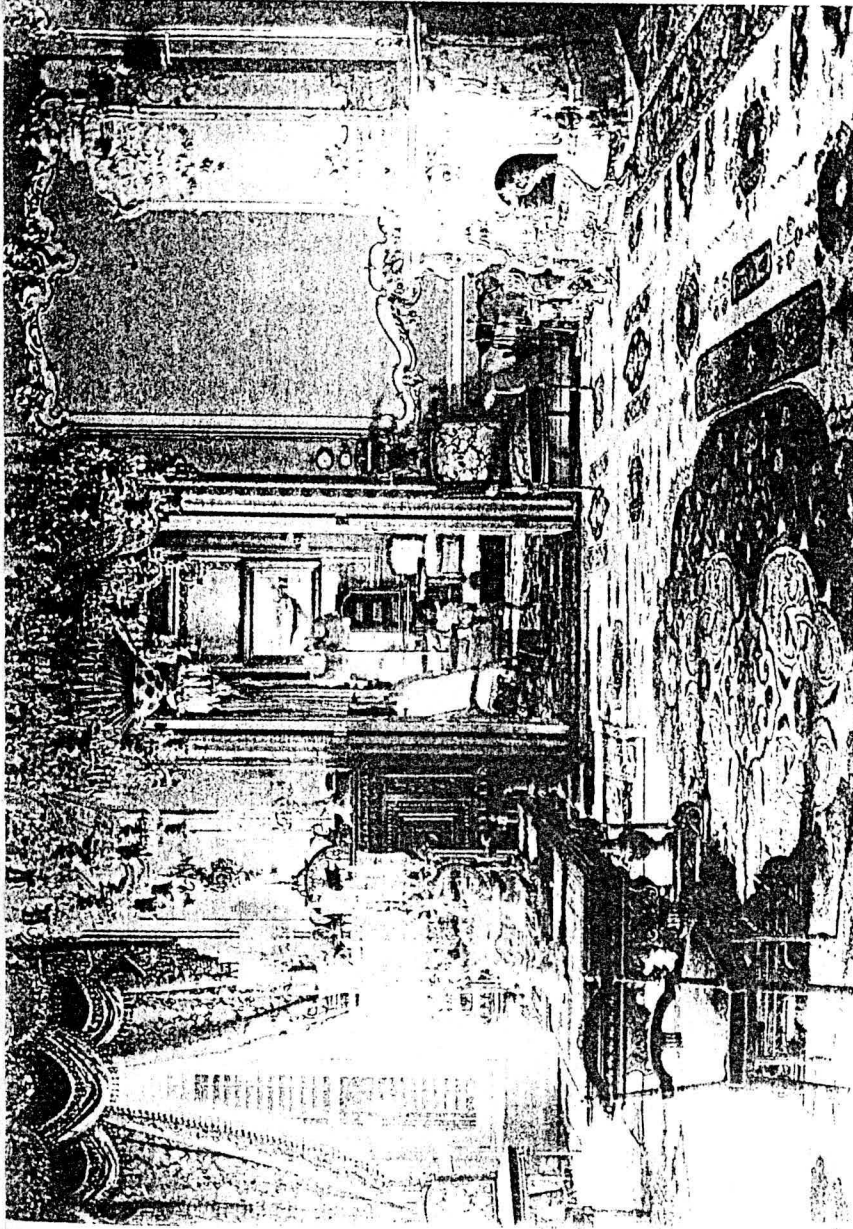
In the second chapter he studies the architectural and construction problems of this kiosk.

THE CHRISTIAN, HEGIRA AND FINANCIAL CALENDARS

Suha Umur

The article deals with the evolution of the essentials of the Christian, Hegira and Financial calendars.

The author particularly examines the Financial calendar used by the Ottomans.

Resim 22- Yıldız Sarayı-Şale Köşkü, rokoko tezyinâtlı yazı odasının eski durumunu gösteren fotoğraf. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Albüm No. 90469).

TEZKİRET-ÜL BÜNYAN'IN TOPKAPI SARAYI REVAN KİTAPLIĞI'NDAKİ YAZMA NÜSHASI

Suphi Saatçi*

Mimar Sinan ile ilgili en önemli kaynakların arasında, Sâî Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınan ve Tezkiret-ül-Bünyan adıyla tanınan yazma başta gelir. Türk kültür tarihinin en büyük simgelerinden biri olan Mimar Sinan hakkındaki bu önemli yazma kaynağın, bilimsel açıdan henüz değerlendirilmemesi, literatürümüz için büyük eksiklik sayılmaktan öte, bir ulusal kusur niteliğindedir.

Mimar Sinan'ı bize en çok yaklaştıran Tezkiret-ül-Bünyan'ın çeşitli yazma nüshalarının en önemlisi Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi kitapları no. 4911'de bulunan tarihsiz yazmadır. Üzerinde yaptığımız incelemelerin sonucunda, bu yazmanın müellif nüshası olduğu ve Sinan henüz hayatta iken yazıldığı anlaşılmıştır.

Görüştüümüze kesinlik kazandıran hususları şöyle özetleyebiliriz:

Yazmanın müellifi olan Sâî Mustafa Çelebi (öl. H. 1004 / M. 1595-96), eserinin bir kaç yerinde Sâî mahlasını kullanmıştır. Yazmada, hayatta olmayan padişah ve diğer devlet adamlarından hep "merhum" olarak söz edilmiştir. Ancak Sultan III. Murad ve Şehzâde Mehmed (Sultan III. Mehmed)'den övgü ile söz edilirken "merhum" sözcüğü kullanılmamıştır. Diğer yandan vezir-i a'zâm Siyavuş Paşa döneminin de övgü ile anılması, bize daha kesin ipuçları vermektedir. Zira Siyavuş Paşa, Sinan hayatta iken, iki defa vezir-i a'zâmlık makamına atanmıştır. Siyavuş Paşa ilk olarak 24 Aralık 1582 - 25 Temmuz 1584¹, ikinci defa ise 15 Nisan 1586 - 2 Nisan 1589² tarihleri arasında vezir-i a'zâmlık görevinde bulunmuştur. Demek ki Sâî, Siyavuş Paşanın ya birinci veya ikinci vezir-i a'zâmlık döneminde eserini kaleme almıştır.

*Yüksek Mimar, Araştırmacı

1- E. H. DANİŞMEND, *Fahri Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 3. cilt, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 62-63 ve 75; E. H. UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, 3. cilt, 2. kısım, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1977, s. 342-343.

2- E. H. DANİŞMEND, *a.g.e.*, s. 102 ve 111-113; E. H. UZUNÇARŞILI, *a.g.e.*, s. 342-343.

Yazma baştan sona kadar incelendiğinde, yine Sâî'nin Sinan'dan hep hayattaymış gibi söz ettiği görülmüştür. Sâî, eserini Sinan'ın ölümünden sonra tamamlamış olsaydı, bu denli hayranlık duyduğu bir kişi için, her halde "merhum" sözcüğünü kullanmadan edemezdi.

Bütün bunlardan başka yazmanın bazı sayfelerinin kenarlarına eklenen bir takım notlar bulunmaktadır. Bu notlar yapıların inşaatına harcanan paralarla, yapım tarihlerini içermektedir. Sâî'den çok Sinan'ın bilebileceği bu tür bilgileri içeren kenar notlarının ilki 5a sayfasının kenarında ve Şehzâde Camii ile ilgilidir. İkincisi *Su Kemerleri ile ilgili olup, önceleri 5a sayfasının kenarına yazılmış, daha sonra üstü çizilerek, biraz değişik ifadeyle 9a sayfasının kenarına eklenmiştir. Üçüncüsü 12a sayfasının kenarına eklenen Süleymaniye Camii ile ilgili nottur. Dördüncü not da 13b sayfasının kenarına yazılan Büyükçekmece Köprüsü ile ilgili nottur. Tezkiret-ül-Bünyan'ın diğer nüshalarında, bu kenar notlarının yerli yerine oturtulduklarını da, hemen belirtelim.*

Bu kenar notlarının ilkimizi çeken en önemli yanı ise, müellif yazısı ile aynı karakterde olmamasıdır. Sâî, eserinin müsveddesini tamamladıktan sonra Sinan'a vermiş, O da eksik olan bu bilgileri, iyice düşünüp araştırdıktan sonra, kenarlarına eklemiş olabilir mi? Başka bir deyişle, bu kenar notları Sinan'ın el yazısıyla kaleme alınmış olabilir mi? Bu soruların cevabı, belki hiç bir zaman bulunamayacaktır.

Bütün bu hususlar, söz konusu olan nüshanın, Sinan'ın ağzından ve o hayatta iken yazıldığını göstermekte, ayrıca bu müellif nüshasının özellikle 1583-1588 yılları arasında ve Sinan'ın en yaşlı zamanında yazıldığına kesinlik kazandırmaktadır.

Tezkiret-ül-Bünyan'ın Diğer Nüshaları

Tezkiret-ül-Bünyan'ın müellif nüshasından başka, 6 nüshası daha tesbit edilmiştir. Bu nüshalar şunlardır:

1. İstanbul-Topkapı Sarayı Müzesi, Revan Kitaplığı no. 1456 (İstinsah tarihi H. 1144).
2. İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi kitapları no. 4628. (İstinsah tarihi H. Cemâdiyelüla 1172).
3. Kahire-Darü'l-Kütüb al-Kavmiyye, Mecâmi'-i Türki-i Tal'at no. 119, s. 7a-33b. (Tarihsiz).
4. İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez bağışları no. 2468/81. (İstinsah tarihi H. Cemâdiyelâhîr 1206).
5. Ankara-Milli Kütüphane, Türkçe yazmalar no. 259. (Tarihsiz)

6. İstanbul -Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Tarih yazmaları no. 921(Tarihsiz).

İncelediğimiz bu yazmalar arasında, müellif nüshasından istinsah edilen tek nüshanın, Revan kitaplığındaki yazma olduğu, diğerlerinin hepsinde eksiklik ve yanlışlıklar bulunduğu görülmektedir. Özellikle müellif nüshasında hikâyeye edilen Kanunî Sultan Süleyman'ın Zigetvar'da ölümü, Sokollu Mehmed Paşa'nın sefer düzenindeki orduya hâkim olması ve cenâzenin Belgrad'a getirilmesi bölümünün tamamı, Revan nüshası dışındaki diğer yazmaların hiç birinde yoktur.

Tezkiret-ül-Bünyan'ın Revan Nüshası

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan kitaplığı no. 1456'da bulunan ve 23 yapraklı olan bu yazma H. 1144 (6 Temmuz 1731 - 23 Haziran 1732) tarihinde istinsah edilmiştir. 228 x 127 mm. boyutunda olan yazmanın ilk sayfasında *Mîmârname* başlığı yazılıdır. Bu yapıya numara verilmemiştir.1a sayfasının sol üst köşesinde ise *Tezkiret-ül-Bünyan*, bunun altında *Sinan bin Abdülmennan* ibâresi vardır. Aynı sayfanın ortasındaki kütüphane damgasının altında *Tezkiret-ül-Bünyan be-hatt-ı ta'lik-21 satır*, yani ta'lik yazı ile Tezkiret-ül-Bünyan 21 satır başlığı yer almaktadır.

Tezkiret-ül-Bünyan yazmaları arasında en düzgün ve en güzel örnek olan bu nüsha, gerçekten de olgun bir ta'lik yazıyla istinsah edilmiştir. Yazılar, sayfelerin içinde yıldız çerçeve ile sıralanmıştır. Metnin başladığı ve 18 satırın yer aldığı 1b sayfası dışında kalan diğer sayfeler 21 satırdan oluşmaktadır. Yalnız metnin son sayfası olan 23a' da *kad vaka'al-ferâğ'an hazîh-in nüsha el-latife fi senet erba'a ve erba'în ve mie ve elf* (Bu nüshanın yazımı binyüzkırkdört yılda tamamlandı) şeklinde iki satırlık Arapça bir yazı yer almaktadır.

Yukarıda bahsi geçen müellif nüshasında yer alan kenar notları ve metin dışında kalan ek bilgiler, bu nüshada yerli yerine oturtulmuştur. Ayrıca müellif nüshasında görülen ve Tezkiret-ül-Bünyan'ın konusu ile ilgili olmayan ve daha sonraki tarihlerde yazmaya sahip olan kimseler tarafından yazılan bazı notlar, bu nüshada yoktur. Ancak, müellif nüshasındaki binaların bitiş tarihi ve harcanan paralar ile ilgili kenar notlarının, Revan nüshasına daha detaylı bilgiler şeklinde girmiş olması ve iki nüsha arasındaki yaklaşık 150 yıllık bir sürenin bulunması, müellif nüshasının ilk elde redakte edilerek istinsah edildiğini ve müellif nüshası ile Revan nüshası arasında başka nüshaların da varlığı ihtimalini akla getirmektedir.

Özellikle, müellif nüshasındaki bazı notların, Revan nüshasında daha

detaylı biçimde yer alması, günümüzde hâlâ bilinmeyen bazı noktalara ışık tutmaktadır. Örneğin, Büyükçekmece Köprüsü'nün yapım masrafları ile yine Büyükçekmece'deki kervansarayın yapım tarihine ilişkin olarak verilen bilgiler, müellif nüshasının bu tür ek bilgilerle yeniden istinsah edildiğini ve Revan nüshasının da H. 1144 (M. 1731 -1732) yılında bu ara nüshadan istinsah edildiğini göstermektedir.

Sözü edilen ve müellif nüshasında bulunmayan Revan nüshasındaki bu ayrıntılı bilgileri, önem taşıdıkları için aşağıya alıyoruz:

1. Müellif nüshasının 9a sahifesinin kenarında yer alan not, Revan nüshasının 12a sahifesinde şöyle geçmektedir: *Su yolları binâsına sene 962 Zilka'desi'nin evâylinde mübâşeret olunub, dört yüz kerre yüzbin ve iki yüzbin ve altmış üçbin altmış üç akçe sarf olunub, sene 971 tarihinde tamam oldu. Ba'dehü Seyl-i 'Azîm'de edm olunan Mu'allak Kemerleri'nin tekrar binâsına doksanyedi yük ve doksanbirbin yüz kırk dört akçe sarf olunub, cem'an beş yüz yük ve kırk dört bin iki yüz yedi akçe sarf olunub ve Turunçluk dimekle ma'ruf su yoluna üç yüz otuz bir bin üç yüz yirmibeş akçe gitmiştir.*

Günümüz Türkçesiyle bu metin şöyledir:

Su yollarının yapımına 962 yılı Zilka'de ayın başlarında (17-26 Eylül 1555) başlanmış ve 40.263.063 akçe harcanmış ve H. 971 (1563) yılında yapımı tamamlanmıştır. Daha sonra Büyük Sel'de yıkılan Mu'allak (Mağlova) Kemerleri'nin yeniden yapımına 9. 791. 144 akçe harcanmıştır. Böylece toplam 50. 044. 207 akçe harcanmıştır. Turunçluk diye tanınan su yoluna 331. 325 akçe gitmiştir.

2. Müellif nüshasının 12a sahifesinin kenarında bulunan not, Revan nüshasının 16a sahifesinde şöyle geçmektedir:

Ve câmi'-i mezburun ve divarla örtülen demir kenedler ve vğadiyyesine ve cemî' tevâbi' ve levâhukıyla binâsına sekiz kerre yüzbin ve doksanalubın meskuk altın gitmiştir ki her altın altmışar akçeye idi. Sene 957 Cemâdiyelûla'nın yirmiyedinci gününde ibtidâ olunub sene 964 Şevvâli'nin guresinde evvel Cum'asında Cum'a namazı kılındı. Sene 963 tarihinde kubbesi kiledenmiştir. Ve şadırvan haremine açılan kapı lenduha Ferhâd nâm üstâdın işidir. Kürsî ile kapunun destmüzdü yekûn beşbin altın virilmiştir.

Günümüz Türkçesiyle bu metin şöyledir:

Adı geçen caminin kurşunu, duvarla kapatılan demir kenetleri, işçiliği ve bütün ek ve bağlı binâlarının yapımına 896.000 altın sikke gitmiştir ki her altın altmış akçe eder. 957 yılı Cemâdiyelevvel ayının 27'sinde (13 Haziran 1550) yapımına başlanmış, 964 yılı Şevvâl ayının birine (28 Temmuz 1557)

rastlayan ilk Cuması'nda³, Cuma namazı kılınmıştır. 963 tarihinde kubbesi bağlanmış. Şadırvan avlusuna açılan kocaman kapı, Ferhad adlı ustanın eseridir. Kürsü ile kapının bahşişine (el emeğine) toplam beşbin altın verilmiştir.

3. Müellif nüshasının 13b sahifesinin alt sol köşesinde bulunan not, Revan nüshasının 18b ve 19a sahifelerinde şöyle geçmektedir:

Bu cisr-i 'âlinin binâsına sene 972 Zilhiccesi'nin sekizinci gününde ibtidâ olunub, sene 975 Saferi'nin âhirine gelince iki yıl iki ay yirmiki günde tamam olub, masrafına Câmî'-i Sultan Süleyman'ın karaçay kerestesi bulunub ana sarf olunub bundan mâ'ada yüzdokuz yük ve yirmü üçbin sekiz yüz elliki akçe sarf olmuştur. Ba'dehü bir pâyenin tekrar binâsına ve etrafına taşdan olan sedlerine beş yükten ziyâde akçe gitmiştir. Ve Büyükçekmece'de olan kârbansaray binâsına sene 970 Rebî'ülevvelî'nin guresinde ibtidâ olunub, sene 976 Muharremi'nin âhirine gelince tamam olub ihrâcâtına kurşundan ve ağaç kerestesinden mâ'ada dört yüz yirmiyedibin yüz doksanyedi akçe sarf olmuştur. Ba'dehü mescid-i şerif ve iki misâfirhâne ve sekiz dükkân ve bir fırın binâsına yüz on altı bin yedi yüz kırk dokuz akçe sarf olmuştur.

Günümüz Türkçesiyle bu metin şöyledir:

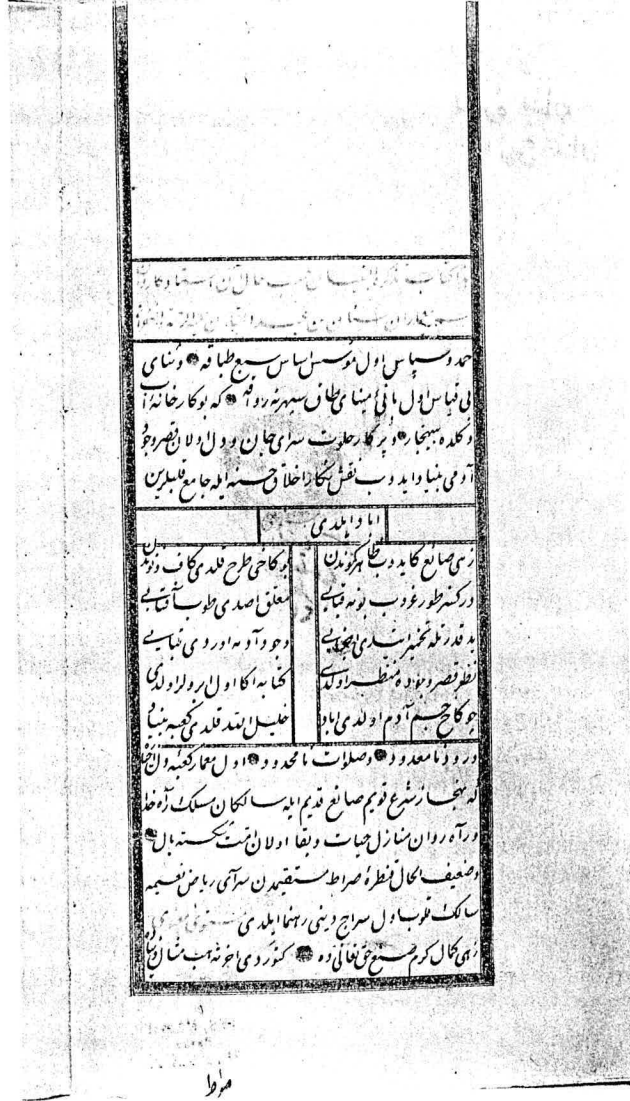
Bu yüksek köprünün yapımı 8 Zilhice 972 (7 Temmuz 1565) tarihinde başlanmış ve 975 yılı Safer ayının sonlarında (4 Eylül 1567) doğru, 2 yıl, 2 ay ve 22 günde tamamlanmıştır. Yapımında Süleymaniye Camii'nin iskele kerestesi getirilerek kullanılmıştır. Bundan başka yapımına 10. 923. 852 akçe harcanmıştır. Daha sonra köprünün bir ayağının tekrar inşâsına ve çevresinde olan taş sedlerine 500.000'den fazla akçe gitmiştir. Ve Büyükçekmece'de olan kervan sarayın⁴ inşâatına 1 Rebî'ülevvel 970 (29 Ekim 1562) tarihinde başlanmış, yapımı 976 yılı Muharrem ayının sonlarında (25 Temmuz 1568) tamamlanmıştır. Tamamlanmasına, kurşun ve keresteden başka, 427.197 akçe harcanmıştır. Daha sonra mescit, iki misâfirhâne sekiz dükkân ve bir fırının inşâsına 116.749 akçe harcanmıştır.

Sonuç olarak, Mimar Sinan'a ait en önemli kaynak olan Tezkiret-ül-Bünyan'ın müellif nüshasından sonra, Revan kitaplığındaki nüshanın da büyük değer taşıdığı söylenebilir. Özellikle ihtiva ettiği ve ışık tuttuğu bazı

3- 964 yılı Şevval ayının ilk günü, 28 Temmuz 1557 Çarşamba'ya, böylece ayın ayın ilk cuma günü, 30 Temmuz 1557 tarihine tekabül etmektedir.

4- Bu yapıyı Sultan Süleyman Kervansarayı olarak gösteren A. Kuran, kervan sarayın H. 974 (1566-67) yılında tamamlandığını kaydetmektedir. Bkz. A. KURAN, *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 374.

bilgiler açısından, bu nüshanın gözardı edilmemesi gerekir. Müellif nüshasından yaklaşık 150 yıl sonra istinsah edilmesine rağmen, doğruluğu ve düzenliliği bakımından, Revan nüshasının bilim adamları ve araştırmacılar tarafından güvenilir bir kaynak olarak kullanılabilceğini salık vermek mümkündür.

Revan nüshasının serlevhası.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİ
REVAN KİTAPLIĞI NO. 1456'DAKİ NÜSHANIN TAM METNİ

(1b) Haza Kitâbı Tezkîret-ül-Bünyan hasbihâl ân üstad-ı kârdan Ser Mi'marân Sinan bin 'Abdülmennan 'aleyhirrahmete vel-gufrân

Hamd ü sipâs ol müessis-i esâs-ı seb'-i tıbaka ve senâ-yi bi-kıyas ol bani-i minâ-yı tak-ı sipîhr-i nüh revaka ki bu kârhâne-i âb ü gilde bi-hencâr ü pergâr halvet-i saray-ı can u dil olan kasr-ı vücûd-i âdemi bünyâd idüb nakş-ü nigâr ahlak-ı hasene ile câmi' kalblerin abâd eyledi.

Mesnevî

Zîhi sâni' k(i)'idüb zâhir kûmûndan
Bu kâhı tarh kıldı kâf-ı nûndan

Direksiz durgurub bu nüh kıbâbı
Mu'allak asdı tob-ı aftâbı

Yed-i kudretle tahmîr etdi lâyı
Vücûd-i âdem'e urdu binâyı

Nazar kasr-ı vücûda manzar oldı
Kitâbe ana ol ebrûlar oldı

Çü kâh-ı cism-i Âdem oldı abâd
Halilullah'a kıldı Kâ'be bünyâd

Ve dürûd-i nâ-ma'dud ve salavât-ı nâ-mahdud ol mi'mâr-ı Kâ'be-i dil-i ahyâra ki hencâr-ı şer'-i kavîm sani'-i kadîm ile salikân-ı meslek-i râh-ı Hüdâ ve rehrevân-ı menâzil-i hayat ü beka olan ümmet-i şikeste bâl u za'if-ül-hâl kantara-i sırat-ı müstakîmden saray-ı riyâz-ı na'îme salik-i kulüb ol sırac-ı dîni rehnümâ eyledi.

Mesnevî-i ma'nevi

Zîhi kemâl-ı kerem sun'-i Hakk te'âlâda
Getürdi ahîrete hep misâl dünyada

(2a) Sırat köprüsü şer'-i habîb-i ekremdir
Şu kimse kim düşe andan yeri cehennemdir

Der vâsî-î ân hâcegân-ı dünya ü dîn çehâr yâr-ı güzîn rızvânullâhu te'âlâ 'aleyhim ecma'in

Yâr-ı evvel ol mihrâb-ı Kâ'be-î hakikat ve ol kandil-i bâb-ı tarikde câmi'-i sıdk u safâ ve yâr-ı gar-ı server-î enbiyâ hacet-i Kâ'be-î dîn ber-güzide-i çehâr yâr-ı güzîn kayım makam-ı resûl-î rabbül'alemeyn imâm-ı hümmâm yâr-ı 'atîk Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk razıyallâhu te'âlâ 'anh.

Nazm

Yâr-ı gar-ı resûldür Sıddîk
Gangüssâr-ı resûldür Sıddîk

Yâr-ı sâni ol minber-i câmi'-i 'adl ü dâd ve ol zahr-ı ehl-i sıdk u sedâd sütün hâne-i İslâm-ı güzîn enâm-ı faruk-ı hakk u batıl sultan-ı 'adil hıştzen-i divar-ı dîne mutahhar ve kûr künende-i kayser Hazret-i 'Ömer Faruk razıyallâhu te'âlâ 'anh.

Nazm

'Âleme gelmemişdi misl-i 'Ömer
Râh-ı dîn içre bir mücâhid er

Yâr-ı sâlis ol mahfil-i câmi' hüsn-ü ahlak ve ol câmi'-i kelâmüllah el-melik el'-allâm ser hayl-i şühedâ afâk-ı sakfâne-i dîne zîb ü zeyn Hazret-i 'Osman bin Affân zün-nûreyn razıyallâhu te'âlâ 'anhüma

Nazm

Sarf idüb nûr-ı dîdesin 'Osman
Oldı fazlıyla câmi'-ül Kur'an

Yâr-ı râbi' ol bâb-ı medîne-i 'ilm ü 'irfan ve ol sâhib-i şecâ'at ü 'ilm-i îkan katil-i 'Amru 'Anter kami'-i bâb-ı Hayber rükn-i rekine-i hâne-i dîn imâm-ı güzîn ibn-i 'amm-i nebiy 'Aliy-yi Velî razıyallâhu te'âlâ 'anh.

Nazm

Esedüllâh ol imâm-ı 'Ali
Şu'le-i şem'-i bezm-i lem-yezeli

Der vâsî-î Hasan ve Hüseyin

Ol imâmân-ı muktedâ nûr-ı dîde-i Fatma-tül-Zehrâ (2b) ve ol semere-i cenân-ı fahr-ı kevneyn ve hâbib-ül-sıkleyn ma'sûmeyn ve mazlûmeyn imâm-ı müctebâ ve imâm-ı Hüseyin şehid-i deşt-i Kerbelâ rızvânullâhu te'âlâ 'aleyhim ecma'in.

Kıt'a

Sebzeler her baharda Hasan'ın
Zehreden geçdüğün beyân eyler

Lâleler hem Hüseyin-i mazlûmun
Kanlu pirâhenin 'ayân eyler

Der mahâmîd-i padişâh-ı mu'azzez ü mükerrem zillüllâhu fil'âlem ebede devletühü ve eyyede saltanatchü

Şiir

Hamd-i Hüdâ ve na't-ı nebi oldı çün edâ
Layık budur ki padişâha eyleyem du'â
Sultan-ı şark u garb ve şehensâh-ı bahr ü berr
Ol altâb-ı evc-i kerem sâye-i Hüdâ
Ol mümtâz-ı selâtin-i rû-yî zemîn
Ve ol fâtihi-i diyâr-ı a'dâ-i dîn
Ol zâbit-i memâlik-i Şirvân
Ve âbâd-ı künende-i kılâ-ı Kars u Revân
Hâmi-i Kaytak u Derbend
Ve müessisi-i Tebriz-i bi-mânend
Selâtin-i 'Osmaniye'nin dilber ü serefrâzi

Ebul-feth Gazi Murad Han bir Selim Han bin Süleyman Han ebbe dallâhu saltanatchü ilâ yevm el-haşr vel-mizân. Amin.

Beit

Kimdir ol şehriyâr-ı 'alî-i kadr
Pâdişâh-ı güzîn ve sâhib-i sadr

Zill-ı Hakk padişâh-ı heft iklim
A'ni Sultan Murad ibn-i Selim

Raftzî şâhına sürüb bir at
Habs idüb hânesinde eyledi mat

Bir kolu açdı mülk-i Şîrvân'ı
Kesdi düşmen koluna Şîrvân'ı

Yedi Rumîlerin tapâncesini
Kelb-i âhen sanurdi pencisini

Sanma Kars u Revân'm aldırdı
Malın aldırdı canın aldırdı

Tâcdâr-ı cihan iken nâçâr
Eylediler başına tâcını dar

Sebb-i eshâb iden münâfıktır
Ne cefâ olunursa layıktır

Şâh-ı 'âlem-penâh sağ olsun
Çarh-ı gerdûn ana otağ olsun

(3a) Der mahâmîd-i şehzâde-i civân baht

Ol nûr-ı nihâl-i gülbün-i devlet ve ol nev-bâve-i şecere-i saltanat gül-i bağ-ı
murad şehzâde-i nigû nihâd manzûr-i padişâh-ı cihan Şehzâde-i Sultan
Mehmed Han der sâye-i himâyet-i şâh-ı cihânâd bi-hakk-ıl-nûn-i vel-sâd.

Beyt

'İlm ü ma'ârifden olub behrever
Olsun o manzûr-i şeh-i namver

Der vâf-ı vezîr-i a'zâm-ı Sultan Murad Han halledellâhü mülkelhü

Ol düstûr-ı mu'azzez ü mükerrerrem müşîr-i mufahham ve mu'in-i cumhûr-ı
müdebbirân-ı umûr-ı ben-i âdem ve ol düstûr-ı sâhib-i re'yi zerîn ve fikr-i
metîn emîn-i bârgâh-ı zıll-ı Hüda vezîr-i a'zâm u ekrem Hazret-i Siyavuş
Paşa yesserallâhü mâ yeşâ'.

Nazm

Asâf-ı devrân-ı Siyavuş u zaman düstûr-ı hâs
Kıldı hâs-ül-hâs-ı 'âlem anı te'sîr-i havâs

İptidâ tahrîr-i inşâ-i bi nazîr u dil-pezir

Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı müstetâb ve ziver-i cemâl-i şâhid-i miskîn nikab budur
ki meğer bir gün ser mi'marân-ı padişâh-ı kâmrân Sinan bin 'Abdülmennan
pîr-i nâtüvân olub sahife-i rûzgârda nâm u nişânı kalub du'â-ı hayr ile yâd
olmasına bâ'is olmak için bu hakîr-i şikeste zamîr fütâde-i destgîr Sa'î-i
da'iden hasbihâllerin nazm u nesr tahrîr ü takrîr murad idindiler. Bî-haseb
el-makdur beyân u 'ayân idüb 'izzü huzûr müstevcib-el-hubûrlerine şikeste
beste bir tuhfe ile irdim. Ve bu risâle-i münife *Tezkiret-ül-Bünyân* deyu ad
virdim. Bu dastâne nazar iden dostandan mercüv ü mütezarrî'dir ki' aybını
'alâ tarik-ül-imkân dâmen 'afv-ü birle sitr idüb bu hakîri garazla "men sannate
fekad istehdefe" mecyanına nişâne eylemeyeler.

Şikâyet-i (3b) rûzgâr

Meyve-i bağ-ı ma'ânîdir sühan
Cüybâr-ı zindegânîdir sühan

Söz ki mâ'nîdâr ve hem mevzûn ola
Anı kim gûş eylese meftûn ola

Ehl-i insâfın kuluyuz hasılı
Kâmil anlar yine kadr-ı kâmilî

Ma'rîfet bir bahr-i bî-pâyândır
Zeyli ann bir dürr-i rahşândır

Lüccesinden alız ider kimi sedef
Cem' ider kimi kenârda hazef

İnseler ka'rime ğavvaslar
Kırsalar hemyânlarını pürgüher

Kâh olur hep lü'lü'-i lâlâ çıkar
Kâh olur hâr u hes deryâ çıkar

Dâd-ı Hakdır hasılı bu şîr-i ter
Ola mı her katre-i nisân güther

Kaabil-i dahl olmadık eş'âr yok
Bağ-ı 'âlemde gül-i bî-hâr yok

'Ayb bin olmuşdırır halk-ı cihan
Yok hüner gibi meta'ı râygân

Câhil ü nadânların kadri celil
Ma'rifet ehli ayaklarda zelif

Kimse eshâb-ı dile kılmaz nazar
Fihakika şimdi 'ayb oldu hüner

Evsâf-ı binâhây-ı âli meclis ehlinden mezkûr ve her birini mahalliyle mestûr idüb hikmet-i Lokman'dan deyub kendilerin mübârek lisânlarından nakl olunan üzere şöyle buyururlar ki bu dâ'i-yi senâ-hân pîr-i kârdan Sinan bin 'Abdülmennan bihamdillâh el-melik el-deyyân Devlet-i 'Osmâniye'de dört padişâh-ı âlempenâhın hizmet-i şerifleri ile müşerref olub san'atımla ve hizmetimle mi'mâr-ı kâr-ı güzâr ve meşâhîr-i şehîr-i diyar olmak nasib oldu. Ve ol dört padişâhın evvelâ biri seyf-i âl-i 'Osman şahbâz-ı sipihîr-i âşiyân fâtihi-i memâlik-i 'Arab ü 'Acem sâhib-kırân-ı 'alem sultan bin sultan Sultan Selim Han bin Bâyezîd Han navverallâhü merkadehü min guraf el-cinân'dır.

(4a) (Mesnevî-i) ma'n'evi

Şeh-i 'âlem Selim bin Bâyezîd Han
Gazâ kılıcı seyf-i âl-i 'Osmân

'Acem şâhı ile ol kıldı harbi
Ol açdı tiği ile şark u garbi

Anın devşirmesiyim ben kemîne
'Aceb lütf eylemişdir bu hâzîne

İdüb rihlet kodu bağ-ı cihânı
Gülistân-ı cinân ola mekânı

Kılub hâki makar ol genc-i pünhân
Cülûs itdi yerine Han-ı Süleyman

Hakkın bir lutfı imiş kabiliyyet
Kılub cehd eyledim tekâmîl-i san'at

Hüdâ şâd eyleye ruh-i revânın
İde Firdevs-i a'lâda mekânın

Benim üstâdımın kim âferin bâd
Beni neccarlıkda kıldı üstâd

Nesr

Bu hakir Sultan Selim Han'ın gülistân-ı saltanatının devşirmesi olub, Kayseriyye Sancağı'ndan iptidâ oğlan devşirilmek ol zamanda vaki' olmuşdur. Gulâm-ı 'acemiyyandan hencâr-ı tab'-ı müstakîm ile neccarlık semtine rağîb ü talib olub, üstâd hizmetinde pergârvar-ı sâbit-kadem olub, merkez ü medâr gözledim. Âhir hizmet-i padişâhî ile 'Arab u 'Acem'i geşt ü güzâr eyleyüb, her küngüre-i eyvandan bir gûşe ve her zaviye-i vîrandan bir tûşe peydâ idüb, yine şehri-i Sitanbul'a gelüb, hizmet-i a'yan-ı zamana meşgûl olub, kapuya çıkdım.

Mesnevî

İrüb 'ahd-i Süleyman-ı zamanın
Açıldı balı mûr-ı nâttivânın

Anın devrinde etdim nice hizmet
Nazar kıldı bana a'yân-ı devlet

Olub yeniçeri çekdim cefâyı
Piyâde eyledim nice gazâyı

Yolumla san'atımla hizmetimle
Dahi akrân içinde gayretimle

(4b) Duruşdum tâ ki tıfliyyet çağından
Yedişdim Hacı Bektaş ocağınan

Rodos ile Beligrad'a 'azîmet
İdüb geldik yine sağ ü selâmet

Yolumla eylediler atlu sekbân
Sefer kıldı Mohac'a şâh-ı devrân

Gelüb oldum yayabaşı nice dem
Verildi zemberekçibaşılık hem

Yine şâh eyledi 'azm-i Alaman
Göztine düşmenin teng oldu meydan

Gelüb Bağdad'a etdik sonra 'azmi
Kızılbaş ile etdik nice rezmi

Sebeb-i mi'mâr şüden hakir der binây-ı keştihâ-yi bi-nazir der mahall-i ceng-i düşmen be-âheng-i dar ü gir

Sa'âdetlü Sultan Süleyman Han 'aleyhirrahmeti ver-rıdvân diyâr-ı 'Acem'e sefer eyleyüb Van Kal'ası tarafında Tatvan Denizi demekle ma'ruf deryâ kenarında Kızılbaş ile ceng mukarrer olunca Vezîr Lütfî Paşa hazretleri deryâ-yı Tatvan üzre gemiler olub, deryânın öte yakasından Kızılbaş 'askerinin ahvâlinden haber bilmek murad-ı şerifleri olmağın bu hakîri da'vet idüb "*Gemiler binasına mukayyed ol*" deyu te'kîd ile sipâriş buyurdular. Bî'nâyettillâhi te'âlâ ol mahalde sefer üzerinde esbâbı müsâ'id değil iken yoldaşlarım ile mukayyed olub az zamanda üç kadirge bina idüb, top ve tüfenkle ve esbâb-ı cengle müheyyâ ettikde müşârünileyh paşa hazretleri "*Kapudanlığın yine sen eyle*" deyu emr idüb, ber mucib-i emr-i murad-ı şerifleri muktezâsınca yoldaşlarım ile revâne olub, muradlarınca Kızılbaş 'askerinin anvâlîne vükûf hasıl idüb, kemâl-ı mertebe safâ eyleyüb, bu hakîri iltifatları ile mümtâz eylediler.

(5a) Nazm

Seferden geldi çün şâhiyle a'yân
Yolumla hasekîlik oldu ihsân

Dahi Korfoz'la Pulya 'azmin etdik
Gelüb andan Karabuğdan'a girdik

İdüb hizmet seferde ve hazarde
Rikabında bulundum nice yerde

Der beyân-ı sefer-i küffâr ve mi'mâr şüden 'abd-ı hâksar

Ol dem ki Sultan Süleyman Han Karabuğdan'a revâne oldılar. Âb-ı Pirut kenarına geldiklerinde 'asker geçmeğe köprü lâzım oldu. Nice kimesneler mukayyed olub bir nice gün köprü binasına meşgûl oldılar. Yapdıkları köprü gelen âb ile batub bî-nîşân oldu. Batak yer olmağın köprü binasında 'aciz ve mütehayyır kaldılar. Merhum Lütfî Paşa hazretleri "*Sa'âdetlü Padişâhım bu cisr bina olması Sinan subaşı dinilen kulunuzun kadr u i'tibârıyla olur. Hasekî bendenüzdür. Emreylin yoldaşlarıyla mukayyed olsun. Gayet üstâd-ı cihân ve mi'mâr-ı kârdandır.*" dedikleri gibi bu hakîre emr-i 'alışânları vârid olub, ol âb-ı mezkûr üzre bir cisr-i latife mübâşeret idüb, on gün içinde bir 'âlî köprü binâ eyledim. 'Asker-î İslâmıla şâh-ı enâm sa'adette geçdiler.

Muhassal Lütfî Paşa hazretleri kemâl-i te'alluklerinden "*Bu cisri biz girdikten sonra kâfir harâb etmese. Bir kulle binâ olunub hıfz ü hurâsetçün bir mikdar âdem konsa.*" deyu tedârik etdiler. Ol zamanda vezîr-i kebîr Ayas Paşa hazretleri bu hakîre "*Kulle yapılmak tedbiri nice dir*" deyu istifsâr buyurdularında iken "*Münâsib değildir. Kâfire gayret düşüb bir kaç âdemle bir kulle (5b) alursa nâmı bir kal'a almış olur. Belki köprüye iltifât câyiz değildir. Padişâh devletinde ne mahalde lazım olursa binâsı mümkündür.*" dedim. Lütfî Paşa mukabele etdüğümden rencide olub "*Senin havfın kal'ada ağa olub kalmaktadır*". Hakîr dahi "*Hizmet-i padişâhın kullarıyuz emr-i şerifleri olunca hizmetinden dönüşümüz yoktur*" dedim.

Rubâ'î

Pâdişâhın kadîm-i çakeriyüz
Kal'a hıfz etmenin dahi eriyüz

Eskiden kuluyuz yeniçeriyüz
Yanar oda girer semenderiyüz

Ol zamanda Rumeli Beylerbeyisi olan Sofi Mehmed Paşa gerûde idiler. Hayli sâhib-i tedbir kimesne idi "*Hele ol dahi gelsün*" deyu buyurdular. Muhassal bir zamandan sonra anlar da Rumeli 'askeri ile geldiler. Anların huzurunda dahi kulle binâ olunmak ve cisr hıfz olunmak tedâriki yâd olundukda "*Sabikan 'Osmaniyan Rumeli'ne geçdiklerinde gemilerin yakmışlar. Biz köprüyü kendimiz kesmek lâzım iken varalum kulle yapıub kaçgınlarmıza girfzğâh mı hâzır idelim?*" deyu kulle binâ olmasından ferâgat etdirdiler. Andan diyâr-ı düşmeden feth ü zafer müyesser olub, bu hakîr "*Lütfî Paşa merhûmu karşıyub, hilâfında hareket etdüğüme muhtarib olmuşdur. Bir mahallinde câyiz ki zararı dokuna*" deyu endîşe eylerdim. Hikmet-i hakkındır Mi'mâr 'Acem 'Alisi fevt olub mi'marlık mahlûl olur. Ol demlerde merhûm Vezîr-i A'zam Ayas Paşa dahi ahirete rihlet eylediler. Merhûmun mezârı hususunda a'yân-ı rüzgâr "*Mi'mâr yoktur bu fenne mâlik üstâd -ı kâmil ola dirken Lütfî (6a) Paşa "Mi'mâr-ı hasekî olan Sinan subaşı olmak gerekdir. Andan gayri bu kâra kaadir kimesne olmaz.*" deyu buyurdular. "*Ol kabul eyler mi tarikinden ferâgat etmek câyiz midir?*" demişler. Ol zamanda yeniçeri ağası hakîri çağırub "*Paşa hazretleri seni mi'mar etmeği mukarrer itdi. Yanında câyiz midir? Değilse bir tedârik eyle.*" didiler. Hâkîr dahi gerçi tarikimden dür olmak hatırası elem virüb ve yine sonunda niçe câmi'ler binâ idüb dünyevî ve uhrevî nice muradâta vesile olmasın mülâhaza idüb kabul etdim.

Mesnevî

Murad idindim olam ta ki mi'mâr
Kemâlimle koyam 'âlemde asâr

Dir idim ki müyesser eyleye hak
Bana bir 'âli beytullâh yapmak

Olacak varmış hikmet-i ilâhın
Gelüb manzûrî oldum padişâhın

**Elhamdülillâhi ellezi hedeynâ lihâza ve mâ künnâ linehtedi levlâ in
hedevnallâh**

Devlet-i 'Osmâniye'de bunca padişâhların hizmet-i şerifleri müyesser olub
nice 'âli cennet asâ câmi'lerin binâ eyledim. Ve bir niçe zaman rikab-ı
hümâyunlarında seferde ve hazarde revân ü püyân olub müsâhabetleriyle
müşerref oldum.

Şükür ve minnet Hüdâ-yı mennâna
Ki kulun mazhar itdi ihsâna

**Der beyân-ı binâyı cennet nişan Şehzâde-i Sultan Mehmed Han
'aleyhirrahmete ver-rıdvân**

Bir gün ol şems-i sipihri-i kâmkâr-ı padişâhân-ı rû-yi zemînin namdârı
merhûm ve mağfûru leh sultân-ı kâmrân Sultan Süleyman Han bin Selim
Han 'aleyhirrahmete vel-ğufrân hazretlerinin mahbûb-ül-kulûbû olan
şehzâde-i mu'azzez ü mükerremi ya'ni Sultan Mehmed Han'ın rûh-ı şerifleri
(6b) için şehir-i Sitanbul'da Eski Odalar kurbunda bir câmi'-i 'âli binâsına
emr-i hümâyunları olub, mahall-i türbede mübâşeretine fermân-ı şerifleri
vârid olmağın oldem bennâlar ve sengtraşlar cem' idüb bir vakt-ı şerifde ve
sa'at-i münifde binâya temel urulub, yap yap binâ yerden götürülüb, kıbabları
deryâ-yı letâfetin hibâbları gibi baş getürdi. Ve mülevven kemerleri kavs-i
kuzah gibi âsumâna peyveste oldı.

Beyt

Dikilmiş sanmanuz mermer direklerdir harîminde
Temâşa etmeğe durmuş nice serv ü semen simâ

Nesr

Ve her suffe-i dilgüşâsı bir mesîre-i safâ-efzâ olub ve iki minâresi kubbe ile
gâyâ bir pîr-i rûşen-zamir önünde ve kıyâma gelmiş iki kıyâmet-i kadd-i
civan zîba makam-ı hizmetde berpâ idi. Ve harem-i muhteremi taraf-ı
şâh-râhdâ misâl-ı râh-ı safâ idi. Bî-hamdillâh 'avn-i ilâhi ile itmâmı müyesser
oldı.

Nazm

Zihi 'âli binâyı cennet âsâ
Havası canfezâ âbı musaffâ

Olub makbûl-ı 'âlem câmi'-i hûb
Huzûr-ı şehde düşdü hayli mergûb

Salub bünyâd kıldım dikkat-i tam
İdüb itmâmına bin sa'y ü ikdâm

Çalışdım fazl-ı hakla niçe günler
Tamamı oldu hayr ile müyesser

Bana ol şah istihsanlar itdi
Niçe ummaduğım ihsanlar itdi

Muhassal padişâh-ı devrânın ve vüzerâ'-ı a'yânın bu hakîr resm eyliyüb binâ
etdüğüm seksen yerde câmi'-i şerif ve dörtyüzden ziyâde mescid-i münif
vaki'olub altmış yerde medâris ve otuziki saray ve ondokuz türbe ve yedi
dârulkurra ve onyeddi 'imâret ve üç darüşşifâ ve yedi yerde köprü ve onbeş
yerde suyolu kemerleri ve altı mahzen ve ondokuz han ve otuz (7a) ve üç
hammam bina olunmuşdur. Şehzâde-i mükerrem Sultan Mehmed Han
elmüşârü ileyhın ruhiyçün şehir-i Sitanbul'daki bâlâda binâsı tafsil üzere
beyan olunan câmi'-i şerifin binâsına sene 950 tarihinde mübâşeret olunub
ihrâcâtına yüzellibir yük akçe sarf olunmuşdur.

**Der beyân-ı binâyı takhây-ı felek nişan berây-ı âmeden âb-ı revân
çeşmehay-ı makbûl-ü şehir-i İstanbul ü hayr-i latif ân Süleymân-ı ins ü
can padişâh-ı cihân 'aleyhirrahmete ver-rıdvân**

Hân-ı Süleymân o ser çeşme-i cûd u ihsân
Etdi maksûd ki sırâb ola lutfiyle cihân

Ebr-i feyziyle ire teşnelere âb-ı revân
Nûş idüb haşre degin ide du'â pîr-u civân

Nesr

Bir sehergâh ol mihr-i sipihr-i saltanat ü cihânbanî-ı sadr-nişin evreng-i hüsvânî şehbâz-ı hümayun bâl ferrûh-fâl sa'âdet nişân u felek-aşiyân merhûm ve mağfuru leh Sultan Süleyman bin Selim Han 'aleyhırrahmete velğufuran aftâb-ı cihantâb misâl cemâl-i bâkemâli ile cihânı nurânî eyleyüb seyr-i kenâr iderken etraf-ı şehri Sitanbul'da Kâğıthâne yazuların geşt ü güzâr iderek sa'âdet ile yolları bir hurrem-i sebzezâre ve bir dilkeş-i çemenzâre irüşür ki âb-ı revânı serâb âsâ hâr ü haşâk içinde nihân olub câbecâ yolları harâb ü yebâb olub zulmet-i hâk-i siyâhde çeşme-i hayvan misâl 'ayn-i 'âlemde nihân olmuştur.

Beyt

Kaçğın gibi bozub meger ol âb bendini
Kılmış nihân hâr ü has içinde kendini

Çünkü sa'âdetlü padişâh-ı 'âlempenâh bu âb-ı musaffaya hibâb âsâ (7b) nazarı düşdü. Bâdi-i nazarda bu âb-ı revânın şehri Sitanbul'a gelmesini çeşm-i cihân beynine asân görünüb bu kaçğın yola getürüb teşnekân-ı âlemi sırâb etmeğe niyyet-i hayr ile rahş-ı himmeti vâdi-i 'azîmete sürüb sarây-ı hümayuna geldiklerinde a'yân-ı saltanatı cem' idüb bu şehrin sabikan bâ'is-i neşv-ü nemâsı olan âb-ı revân-ı bahş ü dilgüşâsı ne târikle geldiğin teccüss ü tefahhûs bu-yurduklarında ashâb-ı tevârih kavli üzre hikâyet-i selefden kıssa buna müncer olur ki "Sabikan bâni-i şehri-i Konstantîniyye olan Yanko bin Madyan bu şehri hünyâd eyledikde yedi dağı kal'anın içine alub 'Cezîre-i Heft Cebel'deyu ad vermişler. Ol zamanda 'âli binâların âb-ı bârânın cem' itmeğe haliçler binâ eylemişler. Hâlen çukurbostanları andan nişânedir ve Atmeydanı altında Binbirdirek anlardandır. Anlarda cem'olunan yağmur sularıyla geçinürler imiş. Sonra bir padişâh dahi Kırkçeşme kemerlerin binâ idüb ol canibden su getürmüş. Ba'dehü âmziş-i âb ü hâkla merkezinden ayrılıb nâbûd olmuştur" deyu 'arz olundukta merhûm ve mağfûr leh "Her san'atın üstâdı ve her Bîsütûn'ün Ferhâd'ı vardır. Bu kârı mi'mâr ile müşâvere lâzımdır. Bunun lâzım olan 'amelsidir 'ilmisi değildir" deyup ol Süleymân-ı ins ü can bu mur-ı natüvânı hakkında emr-i 'âlişanları bu vechle vârid olur ki "Mi'mâr-ı kâr-ı güzâr bu âb-ı revânın şehri-i Sitanbul'a gelmesi bâbında dikkat ü ihtimâm etsün ki bu hayr-i bî-nazîr tamam olması maksûd-ı şerif-i âlem-gîrimdir". deyu bu bendelerine su yolları (8a) ahvâlin sipârış eylediler.

Beyt

Bağladım künk gibi bir nice yerden kemeri
Olmağıyçün bu safâbahş suyun râhberi

Deyu Allah'a tevekkül eyleyüb havâyî terâzusuyle vâdilerin bülend ü pestin yoklayub ol eski su yolların gûbegü cüst ü cûda bu emr-i 'azîmin fikrinde ol kadî-l-hâcât'a münâcaat idüb der idim ki ey sâni'-i perverdgar ve ey kaadir u cebbâr bu mur-ı hâksâr-ı bî-dil ü bî-kârın ne mikdârı ola ki hizmet-i Süleyman-ı zamanda kuluna i'tibâr ola. Meğer 'inâyet-i tû destgîr-i mâbâşed deyub muhassal ol girîvelerde girizân olan âb-ı revânın rehğüzârı harâb ü yebâb olub nihân-ı girizân olan âb-ı çemenzâr cânib-i sahraya revân olmuştur idi. Muhassal pınarı başından avlıyub cânib-i külhiden bir hendek kesüb sahraya yayılan suyu 'aynı ile ol dereden getürüb bende çeküb 'ilm-i hendese tarikince tahtalara lüleler takub kaç lüleye tahammülü olduğun bildükden sonra hemân ol kıyas üzre sâyir derelerin de sebze ü neşv-ü nemâsından 'aynı hendese ile takribi yazub padişâh-ı 'âlempenâh hazretlerine bu vechle beyân etdim ki sa'âdetlü padişâhım bu zulmet-i hâkde ol çeşme-i candan nişân ve bu hazrâyı Hızr-ı zamandan ahbâr-ı âb-ı hayvan 'ulakâyı ulûlebsâra günden 'ayandır ve bu vadilerin suyu zâhir ve yolları dahi öylelik yola değin hâzır hemân bunun tamam olması himmet-i şehinşâhiye dayırdır.

Kıt'a

Ey Süleymân-ı zaman taht-ı sa'âdetde budur
'Arzı bu mur-ı za'îfin ayağın toprağma

Himmet eylen kim su akduğı yere yine akar
Aka gelmişdir Sitanbul'un o bağ u rağma

(8b) Nesr

Ol Süleymân-ı ins ü can bu mur-ı natüvânla meşveret idüb sa'âdetle buyurdular ki "Bu suların gelmesi ne tarikle mümkün ola" Ben dahi "Padişâhım bunda iki tarik vardır. Biri oldur ki bendelerinizin hadd ü hasrı yok: buyurun her biri hizmete can verirler. Biri dahi budur ki ücretle herkese dest-müzd ta'yîn oluna, hazîne sarf olunub üstâdiyye ile işlene". Merhum-ı mağfuru leh "Eyvelki tedbîrünün bize faydası olmayub el hayrı olur. Tedbir sonra olan tedbirdir ki kendü mahlûmızdan ücret ile getürevüz. Kimesnenin zerre mikdârı hatırı rencide olma" deyu buyurdular.

Nazm

Zihi sultan-ı gaazi şâh-ı âdil
Ki andan olmaya âzurde bir dil

Nesr

Pes bu mur-ı nâtüvânın bu gûne tedbirine âferin idüb bu hayr-i meserret eser-den ferhân ü şâdân ol zamanda ağalardan 'Ali Ağa, ki sonra Mısır paşası olmuştur. Keylûn 'Ali Paşa demekle ma'rufdur, emîn-i binâ nasb olunub hüddâm-ı asitâne-i sa'adet penâhdan ve mu'temedân-ı padişâhdan niçe üstâd-ı kârdan cem' olub bir vakt-i şerîf ve sa'ât-i latîfde ma'hûd olan su yollarına el urub, etrâfın açub ta'mire mübâşeret olundu. Bir kaç günden sonra kissa-i âb-ı revân her lisanda cereyan idüb halk arasında vaki' olan ratb u yâbis kelimâtı emîn-i binâ ittifâk-ı a'yân ile Süleyman-ı zamana 'arz idüb feragaatı canibin evveli ve âhiri göstermek kasdına vüzerâyı nikû-rây dahi "mal u hazayin hîz ü hirâseti lâzımdır" deyu bu kârın raf'ını murad idünürler. (9a) 'Arzlarında dir-ler ki "Sa'adettü padişâhım, bu hayr-ı âb-ı revân sadakaat-ı câriye mesâbesinde bir feyz-i 'amûm ve hayr-i 'azîmdir. Lâkin 'ukala ortasında su peydâ u hüveydâ değil iken yalnız mi'mâr söziyle mübâşeret kâr ü hazîne dökmek ile şehre su gelmesin kim bilür. Husûsan bunca kühsârı hâke beraber etmege mal-ı bî-şümâr sarf olumak lâzım gelür. Bu mi'mâr 'ilm-i gâybden haberdar mıdır ki bu kadar lüle su vardır deyu ta'yîn eyler? Bunu bilmez mi ki hazîne döküb niçe çeşme-sârın rehğüzârın ihzâr iderler? Suyu gayrı cânibe firâr eyler. Bu rûşendîr ki her su yolu suya delîl ve her sebzezârda çeşme-i selsebîl olmaz."

Beyt

Su değil bu hayâl-i hâb ancak
Ser-i âbi kamu serâb ancak

deyu merhumu bir mertebe safâyı âbdan mehcûr iderler ki ateş-i gazabla mihr-i cihantâb-ı girdâr kasd-ı azâr-ı dil-i zâr ü bî-karar ile yola girerler. Hakir bu ahvaldan gaafil iptidâdan bu derelerin yukarıların kesdirüb her derede ne mikdar su var ise cem' idüb lüleler ile akıtmak tedârikinde en sonraki dere ki şehirden cânibe vaki' olur, ana el urmak sâdedinde iken sa'adettü padişâhım sayır zamanda seyr-i tarikiyle şikâr iderek gelürler idi. Bu defa gaayet 'acele ile tenhâ çıkageldiler. Emîn-i binâ ile selâmlayub durduk. Padişâh hazretleri "Mi'mâr, bu derede ne mikdar su var? didikleri mahalde ben de dâhi "Sa'adettü Padişâhım talimîn olunan üzre yazılmışdır. beş lüledir" didüğümde emîn-i binâ ta'arruz veçhiyle "Padişâhım, mi'mâr ağa bendenüz 'aceb fenminde mâhir üstâd-ı kâmilidir. Zîr-i zemînde nihân (9b)

olan suyu rû-yi zemîndeki gibi bilür. Bu babda halk-ı 'âlemin hilâfında bir özge manâya vâsıldır." didiği mahalde, bildim ki bu babda niçe gûlt-ü gû olmuştur. Lâzım geldi ki sa'adettü padişâha cevâb-ı bâ-sevâba müteveccih olan pes du'a eyleyüb itdim.

Mesnevî

Padişâhım müdâm-ı var olasın
Taht-ı devletde berkarar olasın

Ben ne hâkim ki hemçü Hızr-ı zaman
İtdim izhâr çeşme-i hayvan

Lik fenminde hayli üstâdım
Hüsrevâ hizmetinde Ferhâdım

N'ola olsa bu mür-ı zâr ü zelil
Sen Süleymân'a böyle hayra delil

Vire mennâ-ı hayra Hakk insâf
İrişir menzile bu çeşme-i sâf

Nûş idüb subh ü şâm bây u gedâ
İdeler padişâha hayr-ı du'a

Nesr

Çünkü padişâhım geldiğin gördüm, yukarıda su olan derelere adamlar gönderüb lülelerin tertib etmege mukayyed olmuştum. Padişâh-ı 'âlempenâh hazretleri "Kani 'arz olunan sular nerededir? Gel göster." didiklerinde yola düşüb ikinci dereye varınca üstân ü hizân mürde-i bican gibi nâtüvân olub cenâb-ı melik-il-mennân'a her an niyazdan hâli olmayub ol kadi-i-hâcât'u münâcaat idüb dir idim.

Mesnevî

Ya ilâhi 'alim ü dânâsın
Cümle ezdaddan müberrâsın

Beni vâdi-i gamda zâr itme
Şeh yanında zelil ü hâr itme

Pes ol dereye vardık ki otuz lüle su 'arz olunmuştur. Tahtalar ile lüleler

konmuş otuz lüle su akduğundan mâ'ada üzerinden ziyâdesi on lüle mikdârı su taşub akar. Sa'âdetlü padişâh ol âb-ı musaffayı gördükde (10a) bir mikdar safâ hâsıl idüb "Mi'mar, gel berü su hemân bu mudur? Gayrı yerlerde dahi var mıdır? didiklerinde "Belî padişâhım, iki dere dahi bunların emsâli sular padişâh devletinde cârîdir. Sa'âdetlü Padişâhım 'arz olunan su yüz lüledir, amma ziyadesi elli lüle dahi olmak muhakkaktır. Husûsen eyyâm-ı bâhûrdır, sular asla bundan eksik olmaz." deyu du'a eyledim.

Nazm

Padişâhım revân ola her dem
Su gibi hâk-i pâyune 'âlem

Kelimâtın misâl-i çeşme-i cân
Vire dilteşneye safâ her ân

Umarın vire sana Hâyı-ı samed
Hızır-ı zinde gibi hayât-ı ebed

Taht-ı devletde kâmrân olasın
Baht-ı 'izzetle hem 'inan olasın

Nesr

Andan sa'âdetlü padişâhımla bir dereye dahi 'azîmet müyesser olub anda dahi kemâkan bir niçe lüle su revân olmuş görüb ol musaffâdan safâyı nûş eyleyüb bu hayre can ü dilden 'azîmeti mukarrer eyleyüb bir dereye dahi revâne oldılar. Anda dahi âb-ı musaffânın letâfet ile cereyânın müşâhede eyleyüb mübârek kaşlarının çini gidüb mevc-i deryâyı gazâbları bittemam teskin olub bu hakîri hıl'at ü in'âm-ı kâmkârıyla serefrâz idüb bir niçe vechile akrânımdan mümtâz eylediler. Dil-i mahzunum şâd eylediler.

Beyt

Bisütün-ı dehrde ol Hüsrev-i Şirin sühan
Bende de cân oynamakda hizmetinde kûh-ken

Nesr

Amma ol ser hayl-i ehl-i nifâkın hâr ü hâşâk küdüret âb-ı hayâtın bî-nâm ü nişân etmek makâmına vardı. Sa'âdetlü padişâh aslâ emîn-i mezkûra iltifât eylemeyüb bu hakîri eltâf-ı 'amîme (10b) şâdân idüb taht-ı devlete 'azîmet mahallinde hikmet-i ilâhiyye ile lisânıma câri oldu ki "Sa'âdetlü Padişâhım,

bu bendenin su yolları binâsında nice tasarruf-ı hâsım vardır. Cümleden biri bu derelerin her birinde havzlar ve kâfirî mermer oluklar olmaktadır. Mürûr-ı eyyâmıla yıkılıb zîr-i zemînde bî-nişân olmuştur. İnşaa'llâhü te'âlâ padişâh-ı cihan penâh devletinde 'an karîb zühûr itmek ümid olunur." didim. Bu ce-vâb-ı bâ-savâba teslim idüb tamâm-ı safâ-ı hatır ile sarây-ı hümâyunlarına revâne oldılar. El-fâl 'alâ mâ-cerâ. Hikmet-i Hüda ile ol derelerin her birinde kârgîr 'âlî havzlar ve zîbâ yekpâre mermerden oluklar bir niçe yerde zâhir oldı. Mezkûr emîn-i binâ her birinde sa'âdetlü padişâha müjdeciler gönderdi. Yine bir müddetden sonra şevketlü padişâh devletle gelüb çıkan havzlar ve mermer nâvdânları seyrân eyleyüb bu hakîri hıl'at-ı ihsân ü iltifât-ı i'tibâr ile kâmkâr eylediler ki mahsûd-u a'yân-ı rûzgâr oldum.

Nazm

Mazhar düşünce lüt-f-i şeh-i dâd-güstere
Ol demde himmeti ile el urduk kemerlere

Dökdük o yolda su yerine sîmle zeri
Ellâke irdi kavs-ı kuzal-veş kemerleri

Yolundan eyledik suları çeşmeye revân
Kıldı du'ây-ı hayrı bize şâh-ı ins ü can

Nesr

Cümleden biri Uzun Kemer demekle meşhûr olmuştur. Kameti yirmi zirâ' ve tülû binikiyüzyirmi zirâ'dır. Ve biri dahi Kovuk Kemer'dir ki kaddi yetmiş zirâ'dır temeliyle. Ve Güzelce Kemer dahi bir kaç 'âlî kemerlerdir. Ve Mağlova Kemerü üç tabakadır. Tabakasının köprü misâlinde yolu vardır. Atlu geçer. Kaddi altmışbeş zirâ' ve temeli onsekiz zirâ'dır. Ve Müderrisköy (Ila) kemerleri dahi bir kaç kemerdir. Ve ol Havz-ı 'âlî ki mecma'-ül-enhârdır. Zîr-i zemînde binâsı temeliyle mülâhaza oluna ki Galata kulesince dir.

Mesnevî

Orada dil-keş ü âb-ı musaffâ
Olur 'aynen tüsem mâ selsebilâ

O havz-ı mehveş hûb-i müdevver
Olur bağ-ı cinânda ab-ı kevser

Nesr

Andan sonra tamam yollarını ta'mîr idüb niçe mal-ı firâvân ve zahmet ü
bî-pâyânla bir gün ol âb-ı revânı Kırkçeşme semtine revân eyledik. Cenâb-ı
hazret-i şâh-ı cihâne müjdeciler revâne oldu.

Nazm

Didiler ey şâh-ı 'âlem hüsrev-i encüm-haşem
Baht ü 'izz ü devletin olsun ziyâde dembedem

Hamdülillâh padişâhım geldi ol âb-ı revân
Oldı âsûde devâm-ı devletinde ins ü cân

Nesr

Meğer oldem sa'âdetlü padişâh âdem gönderüb tâze gelen sudan Sarây-ı
'Amire'ye getirmüşler. Ba'zılar "*Bunda yeni su râyihası yok. Dâhi eski
sudur.*" deyu mu'âraza olunmuş. Bu hakîr dahi gubâr-ı makdemlerine safâ-yı
âbla revâne olduğundan ağalar bu suyun râyihası olmadığını sebebî sual
etdiklerine binâen cevâb vîrüb itdim: "*Sa'âdetlü padişâha ma'lûmdur ki bu
suyu künk ile getirmediük. Bu yer ırmağıdır ki kârgîr yollar ile revâne eyledik
ki gill ü gışşden pâk bir 'ayn-ı tâbnâkdır.*" deyub du'â eyledim. Ol demde
dahi hıl'at ü serefrâziyle ve in'âm ile muğtenim eylediler. Ol zamanda vezîr-i
a'zam olan sâhib-i sa'âdet murad idindiler ki şehir içinde Kırkçeşme başı gibi
bir niçe yerde serçeşmeler peydâ olub andan sakkalar her mahalleye
irişdireler. Mer-hum padişâh-ı 'âlem penâh buyurdılar ki "*Benüm maksûdum
bu su her mahalleye revâne olmasıdır ki çeşme bina olunacak yerde çeşme ve
çeşmeye (11b) kabiliyyet olmayup yüksek yerlerde tatlı kuyular ola ki su yolu
içine uğraya. Tâ kim her yerde pîrler ve za'îfe dul hâtunlar, uşacık
oğlancıklar destilerin ve bardakların doldurub devâm-ı devletime du'â
ideler*".

Beyt

İdüb Hakk destgîrî her esîrin
Mû'ini oldular bâu u fakîrin

Nesr

Bihamdülillâh-il-melik-il-mennân ol Süleyman-ı zamane bu kadar ins ü
cânın du'âsı yeter ki ilâ intiha-iz-zamân şâm u seher pîr-ü civân senâlarını
vird-i zebân ve hırz-ı cenan idünürler.

Mesnevî

Zihî Sultan-ı ebul-hayrât-ı gâzi
Selâtin-i cihânın serefrâzi

Getürdi çeşmeler Sultan Süleyman
Annı hayrâtına yok hadd u pâyân

Dimişler seyr idenler rüzgârı
Olur bir hayr-ı câri mai câri

Hazine dökdü su yoluna ol şâh
Du'â ide içen şâm-ı schergâh

Netekim ehl-i Mısırî Nil her an
Sitanbul halkını ol kıldı reyân

Çeküb şemşîr kıldı kasdı küffâr
Gazâ üstünde virdi cânı nâçâr

Açub Bulgar ile Efrenc-i Rûsi
Tamam oldu kıla'-ı Engürüsi

'İmâretle medâris kıldı muhkem
Binây-ı câmi' ve darüşşifâ hem

Yiye andan gedâ ü bâu nî'met
Dura durdukça 'âlem tâ kıyâmet

O şâhin ruhiyçün her sakaya
Sebil eyler durub bâu u gedâyâ

Bürehne-pâ olur Sa'dî-i şeyda
Hüseyn-i Kerbelâ 'aşkına sakka

İrüb Hızr'a olur pîr-i hünerver
Su gibi hayr olmaz ey birâder

Olub her çeşme-i sakka yolda güiyâ
Durub dir herkese Allâhçün mâ

Târik-i dostda hayr isteyen zâd
İde Allâhçün bir çeşme bünyâd

Umarım bu sudan ide safâyı
Du'â ile ana mi'mâr-ı gedâyı

(12a)Hüdâya 'avnini hemrâh eyle
Yerin kurb-i Resûlullah eyle

Suyolları binâsına sene 962 Zilka'desi'nin evâilinde mübâşeret olunub, dörtyüz kerre yüzbin ve ikiyüzbin ve altmışüçbin altmışüç akçe sarf olunub sene 971 tarihinde tamam oldu. Ba'dehü Seyl-i 'Azim'de hedm olunan Mu'allak Kemerleri'nin tekrar binâsına doksanyedi yük ve doksanbirbin yüz kırkdört akçe sarf olunub, cem'an beşyüz yük ve kırkdörtbin ikiyüz yedi akçe sarf olunub ve Turuncluk demekle ma'ruf suyoluna üçyüzotuzbirbin üçyüzyirmibeş akçe gitmiştir.

Sıfat-ı binây-ı şüden câmi'-i Sultan Süleymân Han der şehri Sitanbul be-ihitimâm-ı enâm o şeref-i kabul-yafte

Bu subh-ı dem ol şems-i sipihr-i 'irfan ve ol mahbûb-ı kulûb-i ins ü cân padişâh-ı kâmrân merhum ve mağfuru leh Sultan Süleymân Han bin Selim Han 'aleyhîrrahmete vel-ğufuran hazretlerinin mübârek kalb-i şeriflerine binây-ı câmi'-i münife mübâşeret fikri gützerân eyliyüb bu 'abd-i hakîr-i nâtûvân mi'mâr Sinan bin 'Abdülmennan bendesini dâ'vet idüb câmi'-i şerif hususunda meşveret olunub resm-i binâ ta'yin ve makâm-ı câmi'-i münif tebeyyün olundu.

Mesnevî

Buyurdı ol şeh-i ferhünde tâli'
Yapam kendülere bir hûb câmi'

O dem tarh eyleyüb Eski Sarây'ı
Süleymaniye'ye urdum binâyı

Bilür ehl-i hünerler evvel âhir
Ne san'atlar olubdur anda zâhir

Nesr

Pes bir vakt-i şerif ve bir sa'at-i sa'd u latîfde ol câmi'-i münife temel urulub, kurbanlar kesilüb, (12b) fukaraya ve sülehâya bî-nihâye in'âm u ihsânla mübâşeret olundu.

Der beyân-ı âverden-i sûtûnhây-ı mermer ân câmi'-i huceste manzar

Evvelâ ol çâr sûtûn ki makâm-ı çeharyâr-ı güzinde her biri bir serv-i serefrâz-ı riyâz-ı dindir. Her biri bir diyârdan gelmiştir. Cümleden biri ol sûtûnun Kıztaşı mahallesi didikleri mahalle kâfir zamanında bir kız dikmiş. Kıztaşı demekle ma'ruf bir 'amûd-ı yekpâre-i minâre misâl ve bir mil-i tâbâ misâl idi.

Nazm

Meğer kim ol sûtûn-ı pâk mermer
Sipihrim çerhine olmuşdı mihver

Döküb bir kız hazîne ins ü cân
Anı yâd olmağa kılmuş nişâne

İrüb bir kâhken-veş zü fûnûne
Sûtûn itmiş bu tâk-ı bî-sûtûne

Nesr

Muhassal padişâhın emr-i şerifleriyle büyük kalyon direklerinden sûtûnlar diküb kat kat muhkem iskele peydâ etdik. Ve 'azim mavna komânelerin bir yere cem' eyleyüb, âdem gövdesi gibi palamar ile demürlü bekrelere bağlayub, ve sûtûn-ı mezburun durduğu yerde gövdesin serâpa kadırğa direkleri ile muhkem bend eyleyüb, iki yerden ol âdem gövdesi gibi komâneleri bekrelere takub, ve niçe yerde muhkem ırgadlar ve çarh-ı felek-i girdâr dolablar kurub, niçe bin 'acemi oğlanlar dolaba girüb, ve üserây-ı efrencden niçe bin Süleymâni dive bir uğurdan "koma hay" deyub, mezkûr komâneye bir muhkem yedek dahi takub, "Allah Allah" ile 'amûd-ı mezkûru mihver-i gerdün gibi kopardıkları sa'at bekrelerden yıldırımlar gibi ateşler saçılub, ol 'azim komâne tâkat getüremeyüb, tob gibi çatlayub, bir kaç kani hallaç yayından pende atılır gibi atıldı. Muhassal tedârik olunanı (13a) yedeğe alındı. "Allah Allah" ile devlet-i padişâhîde âsânlığla indirtüb, kurbanlar kesilüb, fukaraya ihsanlar oldu. Ba'dehü Süleymân divleri filenke bindirüb, binâyı şerife getürdiler. Emr-i şâhiyle ziyâdesi kesilüb, sayır direkler ile beraber oldu. Ve bir sûtûnun dahi İskenderiyye'den mavna ile getürdiler. Ve bir sûtûnun Ba'albek'den derya kenârına indirüb mavna ile getürdiler. Ve bir sûtûnu dahi Saray-ı Âmire'de hâzır bulandı.

Mesnevî

Oldı Kâ'be bu câmi'-i mevzûn
Çâr-ı yâr oldı anda çâr sûtûn

Çâr rûkn üzre hâne-i İslâm
Çâr-ı yâr ile buldı istihkâm

Umarım ola bende-i zâre
Bunların yûzi suyuna çâre

Nesr

Pes bir niçe gün rüzgâr leyl ü nehâr bir niçe üstâd-kâr-ı güzâr hencâr 'akl-ı tamâm 'ayârıyla bir an ve bir sa'at karar eylemeyüb her kûşesine ihtimâm-ı tam idüb kavs-i felek mânend-i tâkhây-ı dilpesendin ebrû-yı hûbân misâl seyirinde 'ayn-ı erbâb-ı kemâl-i hayran ve mülevven mermerlerin her biri şehre âfâk olub bir diyardan yâdigâr gelmiş. Ekseri ehl-i tevârih kavli ile sarây-ı Belkis-ı Hazret-i Süleyman'dan kalmış idi. Ve ak mermerleri Marmara nam cezîre mâ'deninden kestüb ve yeşil mermerleri 'Arabistan'dan ve somaki şemseler ve kıt'alar ki her birinin nazîri rüzgârda yokdur dinse sezâdır ki kani nâ-na'lûm gevher-i giran bahâdır.

Nazm

Mermeri mevcî virirdi her zamân
Mevc-i deryây-ı melâhatden nişân

Suffeler menziline ehl-i safâ
Camlar ayîne-i 'âlem nümâ

Nesr

Ve her bâb-ı musanna' ve künde-kârîsi 'âc u abanosla sedefkârî (13b) bir safha-i erjengi pürnakş ü nigârdır ki manzûr-ı â'yan-ı rüzgâr ve makbul-ı ehâli-yi dâr ü diyâr vâki' olmuş ve ol kürsi-i 'arş-ı sâye ve kürsi-i pâye yâdigâr-ı üstâdkâr-ı güzârdır. Dehre nümüne kalmış, anın nazîri felek-i devre ne gelür ve gelecekdir.

Beyt

Kılsa o kürsiyi n'ola uşşak pâ-yı bûs
Mânend-i subh u şâm ana 'âc u abanos

Nesr

Ve ol câmi'-i şerîfin kûbâbları deryâyı letâfetin hûbâbları gibi zeyn olub kubbe-i 'âlisi âsuman-ı girdâr ve 'ilm-i zernigârı üzerinde mihr-i pür envâr gibi rûşen ü pedidâr ve minâreler ile kubbet-ül-islâm olan habîb-i muhtar ile misâl-i çehâr yâr vaki' olub ve munakkaş camları bi-nazîr ve bi-'adil mânend-i şehper-i Cibril ne günki tâb-ı aftâb ile münevver ü rûşen olsa her dem bahar-ı müzeyyen-i gülşen olur ve şu'a-ı minây-ı gûnâ-gûnı nakş-ı bûkalemûn gösterüb zemin ü zamanın nümüne-i nakş-ül nigâr içtin la'l u sengerf ve lâciverd ü jengâr sarf eyleyüb bir nakş-ı dilkeş ü zibâ gösterir ki 'ayn-ı ulûlebsâr anın letâfetine hayrân olur.

Mesnevî

Oldı câmi' mecmâ'-ı ehl-i safâ
Cennet âsâ bir makam-ı dilgüşâ

Camlar çün şehper-i rûh-ül-emin
Resminin hayrânı nakkaşân-ı Çin

Nesr

Çünkü camî-i şerîfin kubbe-i latîfi kapandı. Ve sayir kûşelerinin binâsı kararın buldı. Merhum kiblet-ül-küttâb Hasan Karahisârî hatt-ı müsemnâ ile kubbeye *Allâhü yemsik-üs-semâvâtı vel-arz* âyet-i şerîfesini ilâ âhîrihi tahrîr ve her bâb-ı cennet misâlin kitâbesine münâsib tâlib ü râgıb olup niçe dilkeş tahrîr idüb sengtraşlar ve nakkaşlar anı sâhife-i rüzgârda (14a) târîh idüb yazdılar. Anıla nâm ü nişân sâhibi olub sikke-i mermerde kazdılar.

Nazm

Ba'zılar dirki süls ü nesh-i Hasan
Yek yazar şüphestüz Hisârî'den

Ba'zılar dir Hasan müsemnâda
Oldı Yakut-ı sâni dünyâda

Ve sa'âdetlü padişâh Edirne'de iken Ferhad Paşa Sarayı binâ olundu. Ve ümenâ ü küttâb her biri "*Binâ bahânesiyle kendü gamhânelerin ta'mîr eylediklerinden binânın geç olması sadedinde erbâb-ı nifak ittifakla garaz-âmiz tahrîr idüb bu binâ zamanında binâ olunan hâneler câmi'-i şerîf tetimmâtındandır*" dîrler. Ol ma'nâdan sual, emin-i binâ olan kimesneden olur. Lâkin bu hakir için "*Binâyı karaçaydan çıkarmağa kadîr değıldir. 'Aybı*

zâhir ola." deyu ba'zı ahmaklar "*Kubbenin durmasında şübhe vardır. Herif ana hayrândır. Hemân günün geçürür. Tedârikden kalmışdır. Sevda galebesiyle cünûn vâdisine varmışdır*" deyu kelimat iderler.

Mesnevi

Oldı efkâriyle meğer şeydâ
Kıldı muhtel dimâğımı sevdâ

Padişâhdan ki ihtimam olmaz
Şübhe yokdur bu iş tamam olmaz

Budurur şimdi cümle kavlı-i enâm
İki yılda be-cehd ola tamam

Dikkati olur ise serkârın
Bâki fermân-ı cenâb-ı Hümkârın

Çünkü şeh bu cevâbı gûş eyler
Dîli deryâ misâli çûş eyler

İsteyüb at gazabla şâh-ı cihân
Hiddet ile olur binâya revân

Nesr

Bu hakîr dahi ahvalden gâfil olub, mermerciler kârhânesi olan mahalde mihrâb-ı şerifin ve minber-i münifin tarh u taksiminde iken sa'âdetlü padişâh geldi. Edeble selâmlayub makam-ı hizmetde durdum. (14b) Merhum ve mağfuru leh ile bu hakîr-i za'if-ül-hâlden ol binâ ahvâlini sual eyledi ve "*Nedir bu benim câmi'im ile mukayyed olmayub gayri mühim olan nesnelere ile ta'til-i evkat eylersin. Ceddîm Sultan Mehmed Han mi'mârı sana nümüne yetmez mi?*" dedi. Ve "*Bu binâ ne zamanda tamam olur? Tiz haber vir. Yoksa sen bilirsin!*" dedi. Çünkü bu şiddet ü hiddet ile padişâh-ı cihan penâhda kemâl-i gazâbı müşâhede eyledim. Bu mûr-ı za'if-ül-hâl mebhut ve lâl oldum. Ahir kudretullah ile lisânıma bilâ rü'yet bu câri oldu. "*Sa'âdetlü Padişâhım hazretlerinin eyyâm-ı devletinde iki ayda inşaallah tamam olur*" didim.

Mesnevî

Kuluna lütfi olsa mevlânın
Her işine mu'în olur anın

Sözde te'sir sanma sendedürür
Ol sözü sana söyleyendedürür

Nesr

Oldem sa'âdetlü padişâh rikab-ı hümayunlarında olan ağalara "*Bre şuna sual din; cümleten bu binâ ne zamana dek tamam olur?*" deyu buyurdularında ağalar dahi "*Mi'mâr Ağa, sa'âdetlü padişâh ne buyururlar işidir misin? Bu binâ kaçan kapusu kapayı tamam olur?*" didiklerinde yine "*İki ay tamam olunca bu binâ da tamam olur.*" didim. Hâzir olan ağaları, merhum şâhid tutub "*Mi'mâr, hele iki ay olunca tamam olmaz ise seninle söyleşevüz!*" deyub saray-ı hümayunlarına revâne oldılar. Varduklarında hazinedar ağaya ve sayir ağalara buyururlar ki "*Mi'mârın cünûnu zâhir oldı. Hiç iki ayda bir niçe yıllık kâr mümkün müdür? Herif başı korkusundan aklını aldırdı. Çağırub siz de sual eylin. Görün ne cevab (15a) virir. Eger hult-ü kelâm eylerse binâ ahvâli müşkül olur.*" deyu buyurdular. Ol mahalde hakîre âdemler gelüb "*Saray ağaları dâ'vet iderler*" deyüb "*ale'l'acele saraya vardım. Yine ağalar "Binânın ne zamanda tamam olması mümkündür?" deyu sual buyurdular. Muhassal "Padişâh hazretlerine iki ayda tamam olur" deyu cevap virdim. Şahidler tutdılar. "İnşallah te'âlâ iki ayda tamam idüb sâhife-i rûzgârda bir nâm koyam ki işidenler hayr ile yâd ideler*".

Kıt'a

'Aşk-ı Şirin ile başa eledübdür kârı
Kesdüği dağ u taş seyridinüz Ferhâd'ın

Can virüb mihnet ile can eridir san'atına
Her kaçan işin başına düşse eğer üstâdın

Nesr

Bu nev'a cevap virince yine padişâha ağalar 'arz idüb dirler ki "*Sa'âdetlü Padişâhım herife gayret düşmüş inşaallah ü te'âlâ ümididir ki 'an karib câmi'-i şerifinizde namaz kılınmak müyesser ola.*" Hakir dahi ne kadar bennâ u sengtraş-ı bikâr ve evbaş var ise muhkem te'dib idüb, yarar mû'temedler koyub, ve götürüye kâbil olan işleri kûşe kûşe üstâdlara götürü virüb, her birine kol kol yarar kâr-ı güzâr âdemler koyub, leyl ü nehâr bir an ve bir sa'at karar eylemeyüb ve demürlü 'âsa ile perkârvâr kubbenin merkez ü medârın devvâr idim. Bir haftadan sonra yine bir gün sa'âdetlü padişâh-ı âlempenâh hazretleri seyr-i binâya gelüb "*Mi'mâr yine kavlı ü kararında ber karâr mısın?*" deyu istifsar buyurdularında "*Bî-avnillâh-il-melik-il-gaffâr ol gündün iki ay tamam olunca sa'âdetlü padişâhımın himmeti ile câmi'-i şerifin*

bittamam ka-puların kapayub mefâtil-i şerîfeleri dest-i şerîf-i kâmyâblarına vasıl idem" didim. (15b) Yine şâhidlerin tecdid eyleyüb saray-ı hümayun-larına revâne oldılar.

Kıt'a

Padişâhın devletinde cehd idüb
Eyledim her kûşesin nakş u nigâr

Hem serî ü hem latîf ü bî-bedel
Az olur ân bilür üstâdkâr

Nesr

Dayıma Hakk sübhânehü ve te'âlâ dergâhına tazarru' ve niyâz idüb şâm u seher pürsüz u güzâr ol cenâb-ı kadi-l-hâcât'a münâcat idüb dir idim.

Mesnevî

İlâhi bin bir adın hürmetiyçün
Habîbin Mustafâ'nın 'izzetiyçün

Tapuna kurbetiyçün enbiyânın
Künûz-ı sırrı için evliyânın

Ziyâd it padişâhın devletini
'Aduya fursatını nusretini

Esâsın bu binânın üstivâr it
Felek devr eyledikçe ber karâr it

Nesr

Pes Hakk sübhânehü ve te'âlânın 'avn ü 'inâyeti ve padişâhın himmeti ile iki ay tamam olunca asla bir kûşe kalmayub kapusun kapayı bittamam bina oldı. Bir subh mihr-i cihântâb misâl sa'âdetlü padişâh-ı cihanpenâh zâhir olub miftâh-ı münîf-i bâb-ı şerîfinde du'â eyleyüb mübârek dest-i şerîflerine virdim. Bilütfullâh-ı te'âlâ.

Mesnevî

Hamdülillâh pâdişâhım Hakk sana
Eyledi bir câmi'-i âli binâ

Al bunı miftâh-ı beytullâhdır
Rehnumây-ı sâlik-i agâhdır

Bâbının her musrâ'idır bir kitâb
Bundan olur sana lâ-bûd feth-i bâb

Nesr

Sa'âdetle miftâhları dest-i mübâreklerine virdim. Du'â eyleyüb el kavuşdurub durdum. Sa'âdetlü padişâh ol demlerde oda başı tarafına müteveccih olub "*Feth-i bâb-ı câmi'e elyak ve ahrâ kim ola?*" didiklerinde müşârünileyh odabaşı "*Padişâhım mi'mâr ağa bendenüzdür. Emekdar bir (16a) kulunuzdur. Hikmet-i Lokman'dan bu bâbda feth-i bâb-ı câmi'e elyak bendenüzdür*" diyince padişâh-ı ins ü can "*binâ eylediğin beytullâhı sıdk u safâ ve du'â ile yine sen açmak evlâdır*" deyub du'â u senâyla miftâhı bu bendelerine virdiler.

Bulmadım kufl der genc-i ginâya miftâh
Can u dilden dimeyince niçe kez yâ Fettâh

Muhassal ol padişâhın in'âm u ihsânına hadd yokdur. Hakk te'âlâ evlâd ü etbâ'mı dünya ve âhiretin mâ'mur eyleyüb kayımmakam-ı Süleyman olan Sultan Murad Han'ı mu'ammer eyleye.

Mesnevî

Ben ki mi'mâr-ı mübârek-i mukaddemim
Ben ki pîr-i hânkâh-ı mukaddemim

Hakk bilür yaptım niçe beytullâh
Niçe bin mihrâb kıldım secdegâh

Hamdülillâh saklayub islâmımı
'Adille hükm eyledim ahkâmımı

Hasbihâlîm anlamın kasd-ı riyâ
Umarım kim ideler hayr-ı du'â

Mâlî olanlar ider câmi' binâ
Bir du'â muhtâcîdır bây u gedâ

Ben de umar anlara ola yakîn
Rahmetullâhi 'aleyhim ecmâ'in

Ve câmi-i mezbûrun kurşunu ve divarla örtülen demür kenedler ve ırgadiyyesine ve cemî' tevâbi' ve levâhukıyle binâsma sekiz kerre yüzbin ve doksanaltıbin meskûk altın gitmiştir ki her altın altmışar akçeye idi. Sene 957 Cemâdiyelulâ'nın yirmiyedinci gününde ibtidâ olunub sene 964 Şevvâli'nin guresinde evvel Cum'asında Cum'a namazı kılındı. Sene 963 ta-rihinde kubbesi kilidlenmiştir. Ve şadırvan haremine açılan kapu lendluha Ferhâd nâm üstâdın işidir. Kürsi ile kapunun destmüzdi yekûn beşbin altın virilmiş.

Der beyân-ı bünyân-ı çâh-ı dolab-ı bağçe der padişâh-ı kâmyâb el-melik el-vehhâb

Bir gün merhum ve mağfûru leh Sultan Süleyman Han bin Selim Han (16b) 'aleyhirrahmete vel-ğufrân sa'âdetle şehir-i Sitanbul'un suy-i garbisinde İskender Çelebi Bağçesi olan riyâz-ı cennet nişâne sa'âdetle seyre varırlar. İttifak ol yakında Rüstem Pâşâ Hatunı Mihrumâh Sultan bağçesine yolları uğrayub geşt ü güzâr u gül-geşt-i kenar safâsıyla bostanın ve gülistânın seyr idüb, kendülerinin bağçesinde ol mertebe letâfet ve sebze-zârında çendân tarâvet müşâhede etmeyüb, bostan ustasına sual iderler ki "Niçün bu bağçe ol bağçe gibi hurrem ü dilgüşâ olmaya? Hususan ki bu bâbın hüddâmı andan şerif ve fezâsı safâbahş u latîfdir."

Nazm

Ânın sahnı serâser sebze-i ter
Bu bağın sebzesi hâşâke benzer

Ânın nahli şükûfe ile müzeyyen
Açılmış gülleri bir tâze gülşen

Bunun eşcârı hep bî-berg ü 'üryan
Meğer kahr-ı Hüddâ'dan oldu lerzân

Anın her kûşede âb ü revânı
Virir çün âb-ı hayvandan nişânı

Bunun ter sebzesi çün Hızr-ı pinhân
Sûy-i zulmetde mahfî çeşme-i can

Nesr

Muhassal a'yân-ı saltanat ve mukarrebân-ı der devlet bu veçhle cevâb virirler ki "Padişâhım, bir bağçede mâ-i câri olmayacak sebze-zârı hurrem olmaz."

Mesnevi

Ateşi gör ki oldu rahat dey
Puhte olur ânımla her şey

Âbdan irişür nebâta hayat
Ve minel-mâi külli şey'in hay

Nesr

Pes ol dem sa'âdetlü padişâh hazretleri mübârek dest-i şerifleri ile ol bağçenin bir latîf kûşesinde nişân eyleyüb "Bir dolâb-ı gerdûn bünyânıma mübâseret eylesünler." deyu buyururlar. "Ol mahalde (17a) mi'mârı da'vet eylesünler. Görsün, mümkün müdür ve her fenni üstâdına tefviz lâzımdır." buyurub bende-i nâtüvânı ihzâr itdiler. Bende-i dâ-i sa'âdetlü padişâhın huzûrunda du'â idüb itdim "Sa'âdetlü Padişâh, güzel fikr imişler. Bu mahalde dolab kabildir. Ve lâkin dolabın â'lâ yeri bağın gâyet â'lâsına olmaktadır ki her mahalle su câri ola. Padişâhım buyurduğu üzre ba'zı yerlere su çıkmak lâzım gelür." Buyurdular ki "Yüksekde su olur mı?" "Padişâhım, pınarlar ekser dağlar başındadır. Su alçağa yükseğe göre olmaz."

Beyt

Yer yüzünde alçağa akmaktadır âb-ı revân
Lik bâlâyâ akar hâk içre oldukça nihân

Nesr

Merhûm ve mağfûru leh kendü tasarruflarının hilâfı olmağın hâtur-ı şeriflerine ızdırâb geldi. Amma hakk bu bendeleri cânibinde olmağın rızâ verdiler.

Mısra'

Kimseler görmüş değildir akduğun bâlâyâ âb

Nesr

"Eğer bu mahalde su çıkmaz ise mi'mâr ile söyleşevüz!" deyub sa'âdetle taht-ı devlete revâne oldılar. Ol demde ta'yin olunan hüddâm sedre-i makamdan bir niçe gulâm-ı a'cemiyândan ferhadvar metîn-i âhenin ile kûhkenlige âğaz idüb ol dolab dayiresin kazma ile açdılar. Bir âdem kameti mikdarınca zemîni ol dolab dayiresine rast geldi ki kâfir zamanından kalmış

bir dolab kuyusu bulundu ki, taşları harâb olub içertüsüne yıkılmış henüz suyu taş arasında nümâyân hakirin canına su sepildi. Ol dem cenâb-ı kib-riyâ'ya hamdeyleyüb sa'âdetlü padişâha bu müjde-i safâbahş vâsıl olduğu gibi sa'âdetle hadem ü haşemiyle 'azîmet (17b) idüb geldiler. Dolabı çarh-ı felek gibi sergerdân u âb-ı safâbahş bağın zir ü bâlâsında revân görüb bu za'îfi eltâf-ı şehinşâhı ile sîrâb u reyyân eylediler. Ol mahalde merhûmun odabaşısı du'â idüb itdi "*Sa'âdetlü Padişâhım, bu mi'mâr ağa bendenüz hâli âdem değil. Velâyeti var gibi. Ne 'acceb hâletvâkî oldı.*"

Beyt

Meğer Hızr-ı zamandır mâ-hasal bu pir-i nûrâni
Nümâyan itdi şâha zulmet içre âb-ı hayvânı

Mesnevî

Didi şeh zâhiren bu san'atdır
Lîk mâ'nîde hem kerametdir

Olsa fenninde bir kişi üstâd
Ana bâb-ı sa'âdet ola güşâd

Şükr ü minnet Hüdây-ı Mennân'a
Mâliküz böyle kâmil insâna

Der beyân-ı cîsr-i latîf Çekmece-i Kebîr der 'ahd-ı Sultan Süleyman Han 'aleyhirrahmete ver-rıdvan

Bir seher yine ol sultan-ı berr ü bahr ol padişâh-ı nâmver-i şehriyâr-ı kâmrân Süleyman-ı ins ü can sultan bin sultan Sultan Süleyman Han 'aleyhirrahmete vel-gufrân şehri Sitanbul'un etrâfında seyr-i kûh ü deşt niyetiyle etrâf-ı 'âlemi gül-geşt iderken yolları sa'âdetle Büyük Çekmece'ye uğrayub fukarânın ol ma'berden gemiler ile geçmede ıztrâb görüb sabikan köprü olub deryânın mevcîyle harâb ü yebâb olduğun müşâhede eyleyüb yine ol mevzî'de bir cîsr-i 'âli binâsına niyet idüb müslümanlara kemâl-i şefkatlerinden hâtır-ı hazînlerin ri'âyet kasd iderler.

Mesnevî

Nice du'â ile yâd itmeyem o sultânı
Dilinde vird idi el-mü'minûn ihvânı

Bakardı hâl-i re'âyaya 'ayn-ı şefkatle
Olurdu her biri lütfun görüb senâ-hâmı

(18a)Nesr

Pes sa'âdetlü padişâhın bu hayra mübâşeretin a'yân-ı devlet ve erkan-ı sa'âdet gâyet müveccel görüb kemâl-i keremine tahsîn ü âferin etdiler.

Beyt

Cihân-ı bi-beka seyl-i fenâ üstünde bir puldur
Bugün andan geçen azâde dil ehl-i tevekküldür

Gerek a'lâ gerek ednâ gerek şâh ve gerek kuldur
Cihanda hayre sâ'y itmek gerek kim ölmez oğuldur

Nesr

Sa'âdetle bu dâ'ilerine buyurdılar ki "*Büyük Çekmece'de kâfir zamanında köprü binâ idenler ne tarikle eylemişler. Ve harâbına sebeb ne olmuş. Ve hâlen cîsr binâ olummak lâzım gelmiştir. Yeriyle teccüss idüb der-i devlete 'arz eyle-yesün*" deyu fermân-ı hümâyunları vârid olmağın bu fakir dahi tamam ahvâlin tetebbu' eyleyüb bu resme cevab virdin: "*Evvêlâ Padişâhım bunun binâsı bî-bünyâd olmasının sebebi mal-ı hazîne sarfında tamam mertebe-i ihtimam imişler. Köprüyi deryâdan kaçırub kenardan yana batak içine düşürmüşler. Ol cihetden temeli ayrılıb harâb ü yebâb olmuş. Muhassal deryâdan cânibi hem sığ ve hem sağ yer olmağın deryâdan tarafa yapılmak ahsendir.*" deyu köprüyi resm idüb' arz eyledim. Sa'âdetlü padişâh gâyet haz eyleyüb emr-i hümâyunları ile niçe yüz neccar ve sengtraşlarla mukayyed olub, her ayağına bir kalyon misâlinde sanduka çatılıb, âb-ı deryâyı tulumbalar ve büyük tulumlar ile Süleyman divleri menend âdemler çeküb, boşatdılar. Ve zibâ muhkem sütünlardan iki üç âdem boyu kazıkları şâhmerdi ile temellerine kakub, anın üzerine arşun taşları muhkem demür kenedler ile kenedleyüb aralarına kurşun akudub, metîn ü müstahkem bağlandı.

Mesnevî

Buyurdu bendesine hazret-i şâh
Yapam deryâya bir köprü ola râh

(18b)Çeküb kavs-i kuzâh gibi kemerler
Ki yeksân oldı halka bahr ile ber

Salındı ka'r-ı deryâda esâsı
İrişdi evc-i a'lâya binâsı

Hakk'ın 'avni ile buldı kemâlî
Büyük Çekmece'deki cisir-i 'âlî

Beher gün oluben ba'is-i du'âya
Güzergâh oldı hep bâu u gedâya

'Aceb cisir-i latîf u bî-bedeldir
Hilâl ebrû ser-âmed bir güzeldir

Ayağı irişüb tahte's-serâyâ
Kemer bendi irer evc-i 'alâyâ

Dönüb her takı çarh-ı bî-sütûna
Döner ol bahr-ı 'ummân içre nûna

Tevâzu' ehli olsa n'ola muhkem
Basub geçmekde anı halk-ı 'âlem

Nesr

Ol cisir-i felek bünyân u'cûbe-i zaman vakî' olub şâh-ı cihan bu hakîre tahsîn u âferin idüb sa'âdetle Sigetvar'a revâne oldılar. Bu cisir-i 'âlinin binâsına sene 972 Zilhiccesi'nin sekizinci gününde ibtidâ olunub sene 975 Saferi'nin âhîrine gelince iki yıl iki ay yirmiiki günde tamam olub, masrafına Câmî-i Sultan Süleyman'ın karaçav kerestesi bulunub ana sarf olunub bundan mâ'ada yüzdokuz yük ve yirmüçbin sekizyüzelliiki akçe sarf olmuşdur. Ba'dehü bir pâyenin tekrar binâsına ve etrafına taşdan olan sedlerine beş yükden ziyâde akçe gitmişdir. Ve Büyükçekmece'de olan kârbansaray binâsına sene 970 Rebî'ülevveli'nin gurrasinde ibtidâ olunub, sene 976 Muharremi'nin âhîrine gelince tamam olub ihrâcâtına kurşundan ve ağaç kerestesinden mâ'ada dörtüzyirmiyedibin yüzdoksanyedi (19a) akçe sarf olmuşdur. Ba'dehü mescid-i şerîf ve iki misâfirhâne ve sekiz dükkân ve bir fırın binâsına yüzonaltıbinyediyüzkırkdokuz akçe sarf olmuşdur.

Der vâsıf-ı Sultan Süleyman Han 'aleyhirrahmete vel-gufrân

Ahîr 'ömründe yapıdı cisir ol sultan-ı dîn
Ta ola dayim tarîk-i müstakîm-i mü'minîn
Çünkü dünya köprüdir geçmekdedir nev'-i beşer
Ne gedâ bakî kalur bunda ne şâh-ı kâm-bîn

Pîr iken âhîr gazâ üzre şehîd oldı o şâh
Cennet etsün meskenin anm ilâh-el-'âlemîn
Seyr idenler didi anm câmî'-i zîbâsını
Hâzîhi cennâti 'adnin fe-idhülûha hâlidîn
Şehr-i Sitanbul'a hayr için getürdü çeşmeler
Rûz-i mahşerde nasîb olsun ana mâ-i mu'în
Kâ'be'de kıldı binâ 'âlî 'imâret medrese
Oldı 'adliyle anm ma'mûre hep rû-yi zemîn
Sâ'î-i dâ'î eban 'an ced olub dâ'îleri
N'ola dirse rahmetullâhi 'aleyhim ecma'în

Ol dem ki Sultan Süleyman Han 'aleyhirrahmete vel-ğuf-ran âhîr 'ömürlerinde fi sebîlillâh gazâ niyeti ile cânib-i küffâr-ı Sigetvar'a asker-i islâm zafer-i fercâmla revâne oldılar. Bî-gümân kemân misâl kadd u düta ile tîr-i murâdı menzîl-i maksuda ırgürtüb yayların yasdılar. Hasılı meydân-ı kâr-ı zârda merdânelikle kılıçların 'arşa asdılar. Himmet-i padişâh-ı islâmıla onaltı günde nehr üzerine bir cisir-i felek bünyan binâ olunub, onyedinci gün 'asker-i islâm ile o Süleyman-ı zaman cisirden mürûr ü 'ubûr müyesser oldı. Kefere-i fecere şâhiyenin nâmın kudûm-ü hümâyununun haber aldıkda "*N'ola gelsünler, bizüm sedde-î Sikenderlerimizden görelim ne tarikle geçerler. Gemiler ile geçerlerse üç ayda geçilmez. Eğer köprü binâ iderlerse ağacın kesüb* (19b) *ihzâr imek üç ayda olmaz. O zamana dek şitâ u berk ü bârân 'asker pür atla anları girzân eyler. Meterisler yağmur suyıyla pür âb olub illeri gark u seylâb eyler. Bu cüy-bârda Süleyman dîyleri zebûn olur.*" deyub aslâ mukayyed olmadılar. Çünkü "*Onyedi günde çâsâr köprü yapub geçdi.*" deyu küffâra haber oldı. Kırıl-ı bed-fa'âl münkesir-ül-bâl ve perîşân hâl olub, kendü taht u hayatından meyve-î ümîdi kat' idüb, 'askerin kılâ'a koyub, re'âyasın pişe-i zâra sürdi. Merhûm ve mağfuru leh Kal'â-î Sigetvar'ı hisar idüb, top-u âhen küpleriyle kol kol meterisler ta'yîn olunub, döğmege başladılar. Her subh u şâm bir niçe nevbet top-u ejder demler ile düşmeni dem-beste ve dūd-i âhların asumâna peyveste eyleyüb, tamam alımğa karîb olunca merhûmun za'fi ziyâde olub, haber-i feth u zafer ile mürğ-i ruh-i pür fütûhları beraber 'arş-ı makarr eyledi. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raci'ün. Ol dem vezîr-i kebîr müşîr-i rûşen zamîr sâhib-i tedbîr vezîr-i a'zâm ü ekrem olan Mehmed Paşa hassân-ı harem-i muhteremden bu esrâra mahrem olanlara pend idüb itdi.

Mesnevî

Ey bu esrâra mahrem olanlar
Keremiyle mükerrerem olanlar

Geçdi şâh-ı cihân deyup zinhâr
Eylemen matem ü keder izhâr

Saklayub râzı can gibi tende
Çıkmasun nakşı rû-yi düşmende

Olmıya açasız bu râz ile
Sakımun yaşınız gerekse hele

Nesr

Agâh-ı evvelin kim pâdişâh-ı cihan 'azm-i ravza-i cinân idüb (20a) şehzâde-i e'ezz ü ekrem Selim Han'a âdemler revâne oldu. 'An karib taht-ı devlete sa'âdetle gelüb cülûs-ı hümâyun nasib ola "*Sizlere lazım olan oldır ki sa'âdetlü padişâhın dirliğinde nice sa'y u ikdâm ile cenge ihtimâm idesiz. Ve hem ketm-i esrar ile mukayyed olasız. Ta ki düşmen yüzünde zelif u hor olmayavuz.*" didi. Ba'dehü kal'a feth olunub pâdişâha dilâverlik idenleri 'arz eyleyub, her birini yolu ile behre-mend ü ber-murâd idüb, niçe 'âli menâsib tevzi' olub, ve etrafda niçe kılâ' feth olunub, müstahfazân ta'yin olunub, ta-mam garetle döndüler. Kalbleri gonca sıfat elem-i hâr-ı firak ile pür-hûn u pür-cerâhat amma zâhirleri gül gibi handân ü şafâretle bıraktılar. Ve vüzerâ 'araba-i padişâha yanaşub, müsahabetler idüb, niçe suretler ile halkı eğlediler. Ta ol güne gelince ki Belgrad'a gelindi ve makdem-i hümâyun-ı cihan Sultan Selim Han mukarrer oldukda asumân ü zemîn gurrende ü feryâd ile doldı. Ve vüzerâ-i izâm ve mevâli-i kirâm ü a'yân ve ahâli libâs-ı mâtem giyüb 'araba önünde revâne oldılar. Ol gün aftâb-ı âlemîtab zalâm-ı sehabdan libâs-ı mâtem giyub, mâh-ı çarda başına toprak koyub, 'âlem cümle mâtem eylediler. Huffâz-ı bülend avâz tilâvet-i Kur'an iderek ve şeyh-i güzîn Nureddin Zâde Efendi 'araba önünde fukarasıyla mülk-i tevhid iştigâlinde oldılar.

Nazm

Dâr-ı bî-bekadır bu dünyayı fânî
Hemân bir nefesdir dem-i zindegânî

Akar su gibi bağ-ı ömrün baharı
Geçer yel gibi rüzgâr-ı civânî

(20b)Nesr

Ol subh padişâh-ı felek cenâb-ı Sultan Selim Han-ı kâmyâb gelüb a'yân ü erkân ile mülâkat oldılar.

Beyt

Görenler didiler ay meh cemâli
Olur her bir firâkın bir visâli

Târih-i vefât-ı merhûm

Cihandan intikal etdikde böyle nakl iderler kim dimiş Sultan Süleyman Han oğlu Şeh Selim Han'a

Selim'im 'adl u dâd eyle sana benden yeter târih
Bilürsün çünkü kalmadı cihan mülk-i Süleymân'a

Nesr

Merhûm ve mağfûru leh Sultan Süleyman Han 'aleyhirrahmete vel-gufran hazretlerinin vefâtı tarihi Hicret-i Nebeviyye'nin dokuzyüzyetmişdört tarihinde imiş. Ve cısr-i 'âli ki binâsma tamam dikkat ü ihtimâm olunub nâ-tamam iken merhûm ve mağfuru leh vefat eyleyüb Sultan Selim Han sa'âdetle taht-ı devlete cülûs eylediler. 'Asker-i islâmın ardınca gazây-ı külfâra canib-i Sigetvar'a 'azîmet eylediklerinde cısr-i mezkûrun binâsından külli safâ idüb itmâmına ikdâm ü ihtimâm eylediler. Geldiklerinde cısr-i mezbûrdan sa'âdetle 'ubûr müyesser olub ol 'asrın şü'arâsı bu mısra'ı didiler.

Eyledi kâmil Süleyman köprüsün Sultan Selim

İhtidây-ı binây-ı câmi'-i şerif Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman der şehr-i Edirne

Sa'âdetle çünkü taht-ı devlete karar eylediler. Şehr-i Edirne'ye kemâl-i mertebede nazar-ı şerifleri olmağın bir câmi' binâsma emr-i hümâyunları oldu ki rüzgârda misli olmıya. Bu fakir dahi bir resm-i câmi'-i 'âli eyledim ki Edirne içinde manzûr-i halk-ı 'âlem olmağa layıktır. Dört minâresi kubbenin dört cânibinde vaki' olmuşdur. Ve hep üçer şerefelüdür. (21a) Ve üçer yollu iki minârenin yolları başka başka vaki' olmuşdur. Ol eskiden binâ olunan Üç Şerefelü kulle gibi gayet kalındır. Amma bunun minâresi hem nâzik ve hem üçer yollu olmak gayet müşkil olduğu ukalâya ma'lûmdur. Ve halk-ı cihan dayire-i imkândan hariç didikleri birisi "*Ayasofya kubbesi gibi büyük kubbe devlet-i islâmiyede binâ olunmamışdır*" deyu kefer-i fecerenin mi'mârları "*Müslümanlara galebemiz vardır.*" dirler idi. Zu'm-ı fâsidlerince "*Ol kadar kubbe durgurmak gayet müşkildir. Nazîre mümkün olsa iderlerdi.*" didikleri bu hakirin kalbinde 'ukde olub kalmış idi. Mezbûr câmi' binâsında himmet idüb bi-'avn-illâh el-melik el-deyyân devlet-i Sultan Selim Han'da izhâr-ı

kudret idüb bu kubbe-i 'âlinin Ayasofya kubbesinden altı zirâ' kaddin ve dört zirâ' devrin ziyâde eyledim.

Mesnevî

Zihi sultan-ı 'âdil şâh-ı devran
Şeh-i 'âlem Selîm Han bin Süleyman

Edirne şehrine kıldı nazar ol
Kodu 'âlemde hayr ile eser ol

Bu 'âli câmi'i ol kıldı bünyâd
Cihan durdukça ola hayr ile yâd

Nezâket-i dikkat ü hem resm-i heyet
Muhassal hatm olubdur anda san'at

Direksiz kubbenin altında el-hak
O kubbe oldu bir tob-ı mu'allak

Ayasofya gibi kubbe aslâ
Yapılmaz deyu bahs eylerdi dünyâ

Bu 'âli kubbe andan oldu a'zâm
Kalanın bilmezsin ve-Allâhü a'lem

Tarih-i cülûs-ı Sultan Murad Han 'aleyhirrahmete vel-gufran

(21b)Hamd-ü lillâh eyledi 'adliyle gün gibi zühûr
Bir meh-i gerdûn-ı serîr ü bir şeh-i 'âli nijâd

Nev-civân-ı pîr-i tedbîr ü civân-baht-ı zaman
Tâc-dâr-ı pâk gevher hüsrev-i nigû nihâd

Geldi sadr-ı 'izzete devlet ile kıldı cülûs
Etdiler halk-ı cihan emrine anın inkıyâd

Bülbül-i gûya olub Sâ'i didi târîhîni
Padişâh-ı 'âlem oldu gül gibi Sultan Murâd

Kaside-i câmi'-i şerif-i Sultan Selîm Han 'aleyhirrahmete vel-gufran

Te'âlallâh nedir bu cây-i zîbâ câmi'-i a'lâ
Binây-ı Mescid-i Aksa misâl-i Kâ'be-i 'ulyâ

Esâsı yer yüzünde yedi ezel bu beyt-i ma'mûrun
Çekildi göğe Tûfân-ı havâdisden kaçub güyâ

Arttı canı nice kûh-ken-i seng bir aşinâ
Letâfet âbını buy-i sûtûna kılmağa icrâ

Hemân kubbe-i 'âlisi anın çarh-ı a'zâmdır
Nümûne anlar anı ne felekden dîde-i beyyinâ

Yapılmadı yapılmaz yer yüzünde böyle bir kubbe
Felek misli yok illâ meger kim dârum mînâ

Asılmış keşkeşanla kubbesi san câmi'-i çarha
Misâl-i tob-ı ayîne içinde seyr olur dünyâ

Sipih-ı atlas-ı minber felekde pîş-keş kıldı
Bu kubbe bağlanub asdıklarında atlas u kemhâ

İşidüb hâtif-i kudsî didi itmâmına târîh
Kararın buldı bend oldu bu demde kubbe-i a'lâ

Minâr-ı çâr güyâ çâryâr-ı fahr-ı 'âlemdir
O künbedden 'ilm-i nûru Nebî'ye olunur îmâ

Olunca haşr davûdî nefesle hûb mukrîler
Ser-i serv üzre kumrı gibi her dem eyleyüb me'vâ

Minâr-ı çârdan dayim nevâ ü pençgâhla
Bu gülzâre cihamı ide da'vet 'andelîb-i âsâ

Sütûn-ı çâr rûkn hâne-i islâmdır el-hak
Minâr-ı çâr beyninde o kubbe mürşîd-i dâna

Minâr oldu sanur gökde melâ'ik câmi'-i çarha
Minârı olmağıyle nüh kıbâb-ı çarhdan bâlâ

Şu'â-ı mehçe-i zerîni kim pertev salır halka
Bu rûşendir sanur 'aksini 'âlem gurre-i garrâ

(22a)Seherde tâb-ı hûrşîd nâmına düşse çarh-ı cârîden
Zer enderdi 'alem gönderdi dirler hazret-i 'İsâ

Kaçankim burc-ı delve ya cüdeyy'e gelse farkından
Görüntür çâhda Yusuf gibi mihr-i cihân-ârâ

Husûsan hazret-i mi'mâr ağa ol pîr-i üstâdân
Velâyetle yapar yapduğunu derler kamu dünya

Acâyip ihtimâm etmişdirir fenn-i bedî'inde
Beyâmı kabil-i ta'bîr olanlardan değil aslâ

Ayasofya resmini hazret-i Hızır eyledi derler
Bu âdem-i Hızır erişdi bu binâyı sanmanuz bennâ

Olupdur semiyi-i 'âli-i şöhre minber ü mahfil
Birisi 'arşdan a'lâ birisi kürsiden bâlâ

Yazılmış Fatîha ser cümle abvâb-ı fütûhunda
O mihrâb-ı mu'allâ ve ez dâr-ı 'alâim-üs-semâ

Gülistân-ı cinân her köşesi nakş-ı bahâristân
Müsel sel hatlar anda selsebîl ırmağıdır güyâ

Bakiyye-i selef hayr-ül-halef kâtib-i Hasan dâ'î
Müsennâ hatlar ile eyledi bir derc-i bî-hemtâ

Koyamaz harfine bir nokta dünya bir yere gelse
Muhakkak hüsn-ü hat ahkâmını ol eyledi icrâ

Musaffâ yeşim âbîddendir anın hûb mihrâbı
Safâ kânîdirir ol mahfil-i şâh-ı cihan-ârâ

Hatâyî rûmî iklimi 'Irakî anda derc imiş
Ana göz nûrı harc itmiş niçe üstâd-ı bî-hemtâ

Gören mermerleri nakşın sanur bahr-ı letâfet
Nesîm-i kudret hakkıyla emvâc eylemiş peydâ

Mülevven ol kemerler her biri kavs-ı kuzâh mânend
Dide-bârân eltâf-ı hüdâyı dal her dâyâ

Kanâdil ile tob-u âyîneler o sühanda anda
Cihân bağında misl-i berg ü bâr ü devha-i Tûbâ

Kadd-ı tû ile anda bağlallanmış şîşedir eflâk
İki kandîl-i zerdîr mihr ile mâh-ı cihan-ârâ

Behîşt-âsâ güşâde behîşt bâbı bu gülistânın
Güler 'âlem hüdânın hûn lütfun kılmağa ifâ

Emîn ola buna dâhil olanlar nâr-ı dûzahdan
Hüdânın kulıdır bî-reyb amennâ ve saddaknâ

Safavar Merve hakkı tavf-ı gülzâr harîminde
'Aceb mi kıblegâh-ı hâss ü 'âm olursa bu me'vâ

Görenin ağzının suyu akar bit-tabî' olur mayıl
Sanasın havz-ı kevserdir o şadırvân-ı bî-hemtâ

Dikilmiş sanmanuz mermer direklerdir harîminde
Temâşa etmege durmuş nice serv ü semen sîmâ

(22b)Harîminde olan kavs-ı kemerler ahenîn zihle
Kemandır bî-güman tîr-i di'âma benzemez mi ya

Temâşa eyleyüb bu resmi erbâb-ı nazar dirler
'Aceb bî-misl olmuşdur nazîri yokdurur cidda

Bu 'âli kubbe câmi' başına bir tâcdır elhakk
Edirne şehrinin Tunca yüzü suyıydı ammâ

Edirne halkına bir lütf kıldın kim mahallinde
Sığışmaz tenlerine canları bu zevkten şâhâ

Ne haddindir senin evsâfına anın dehân açmak
Bilürsün ey dil-i âşüfte ki sığmaz kûzeyeye dere

Du'â it bu binâyı bunda bünyâd eyliyen şâhâ
'Adâlet-nâmesi nâmıyle olmuşdur anın mahzâ

Şeh-i Rûm ü 'Acem mîr-i şerîf-i Mekke ü Zemzem
Kim oldur bânî-i Beyt-ül-Harâm ü Mescid-i Aksâ

Ser şahân-ı a'zam a'nî zill-ullâh fil-'âlem
Selim bin Süleyman Han nîgû-rûy ü nîgû-ray

Kemâl ü fazl ü hüsn ü hulk ü cûd 'adille câmi'dir
Hakikat şeşini cihanın eylemiş ma'mûr anım mevlâ

Sımâh-ı 'âleme rûz ü 'aşâda hamiyet kûsünden
Rümûz-ı âyet-i İnna fetehnâ olunur ısga

Yitürür kendüyi görse livâsı mehcesin düşmen
Sühâ gibi olur gün doğıcak nâ-bûd ü nâ-peydâ

Değil 'ahdinde taşı taş üzre komağa mâlik
Şu hadde taşı başa başını taşa urur a'dâ

İki dillü değil 'ahdinde ferd illâ meğer sūsen
İki yüzlülük etmez kimse illâ kim gül-i ra'nâ

N'ola hasmı iderse tâb-ı şimşiri ser-efgende
Eğerler başını tîğ-i aftâbe sebze-i sahrâ

Başına table ile zer koyuben hüsrev-i hâver
Gider 'adlînde şarkdan garba 'bî-pâk ü bî-pervâ

Kaçankim seyre gelse şehr-i gülzâr rikabına
Çemenler atlas-ı hadrâ düşerler tâb-ı hor dîbâ

Binây-ı rif'atin bennây-ı kudret üstüvâr etsin
Cenâb-ı hazret barîden oldur halka istid'â

Dil-i virânını abâd ider ey Sâ'î-i dâ'î
Gönüller Kâ'besin bünyâd iden oldur Halîl âsâ

İrişe çün binây-ı Kâ'be-i 'ulyâsı pâyâna
Kemâliyle olalar behre-mend a'lâ eger ednâ

Felek devr eyledikçe ber karar ide esâsını
Binâsının ve hem bânisinin ol halîk-ı yektâ

Bu cây-ı pâk ü zîbâ ma'bed olsun ehl-i islâma
'İbâdet eyledükçe câmi'-i gerdûnda âşinâ

(23a) Kad vaka' al-ferâğ 'an hazih-in-nüşha el-latîfe fi senet erba'a ve erba'in
ve mie ve cif.